

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata

2016. május

XXVII. évfolyam 5. (307.) szám

Ára: 330 Ft

Seid gegrüsst, ihr deutschen Schüler... 60 éves Baján a német gimnázium

■ Kedves Olvasóink! Idén ünnepli fennállásának 60. évfordulóját a bajai német nyelvű gimnázium (ma a *Magyarországi Németek Általános Művelődési Központjának* része). 60 évvel ezelőttig középfokú, német kisebbségi nyelvű oktatás másfél évtizeden keresztül egyáltalán nem létezett Magyarországon. Ezért volt óriási jelentősége az akkor még a III. Béla Gimnázium afféle „szegény rokonaként” alapított intézménynek. A második világháború után sokszorosan megalázott, vagyonától és méltóságától megfosztott, a fasiszmus vádjával megbélyegzett, számában a felére zsugorodott hazai németiséget ugyanis egy generáció erejéig teljesen megfosztották az anyanyelven tanulás esélyétől, sváb identitásának hangsúlyozásától. A „Frankel” – mert az intézményt máig ezen a néven emlegeti a közvélemény – nemcsak Baja, hanem az egész ország első német nyelvű középfokú iskolája volt. Az alapítóknak szinte a semmiből kellett építkezniük.

Legalább ekkora problémát jelentett a „sváb” szülők meggyőzése arról, hogy gyermekeik német gimnáziumba íratása nem jár hátrányos következményekkel, és nem veszi el tőlük az idehaza boldogulás esélyét sem.

Az 1956 óta eltelt évtizedekben az egykori „mostohagyerek” városunk egyik patinás intézményévé nőtte ki magát, amely ma már nem pusztán a környékben élő német kisebbség gyermekei számára jelent vonzerőt, és messze túlnőtt a középfokú oktatás keretein. E havi lapszámunkban címlapunkkal és több írással tisztelgünk a jeles évforduló előtt: összefoglalva olvashatják az elmúlt évtizedek krónikáját, de megszólalnak a hőskorszak tanár és diák szereplői is. Szerkesztőségünk ezzel az összeállítással köszönti a jubiláló intézményt, és sok sikert kíván a német nyelv és a sváb kultúra megőrzésében és ápolásában kifejtett erőfeszítéseikhez!

M. J.

E SZÁMUNK TARTALMÁBÓL

- Értékörzés – értékteremtés (Szauter Terézia áttekintése)
- „Volt egyszer rég...” (Kószegi Henrik visszaemlékezése)
- Egy öreg diák emlékei (Striegl István visszatekintése)
- „Frankelosok” a nagyvilágban (Striegl István statisztikai összesítése)
- Józán paraszti ész és egy darab szív (Pongó Csilla és Mayer János interjúja Bernschütz Sándorral)
- Telcs Ede szecessziós éremművésze (Baranyi Anna tanulmánya)
- Regélő bajaiak 3. rész (Jósvai Bálint írása)
- „Kémekek és diverzánsok” alulnézetből 1944-1988 (Gergely Ferenc tanulmányának 3. része)
- Miért éppen Szíria? (Körmöczy Áron élménybeszámolója)
- A nagy sváb csalódás (Mayer János recenziója)
- Az első hivatalos jelentés a bajai csillagvizsgáló tevékenységéről (Sarlós István forrásközlése)
- Védendő védtelenek: a vörösbegy (Nebojszki László ismertetője)

Értéörzés – értékteremtés

Évfordulók a bajai MNÁMK-ban

A német tagozat „otthona” 1958 körül

■ A Magyarországi Németek Általános Művelődési Központja a 2015-16-os tanévben több évfordulót ünnepel: 60 éve indult Baján a német nyelvű gimnáziumi képzés, 20 éve nyitotta meg kapuit a német óvoda és általános iskola, s alakult meg így a kollégiumot és közművelődési intézményegységet is magában foglaló központ, amelyet Németország 10 évvel ezelőtt külföldi német iskolaként (*Deutsche Schule*) ismert el.

Az iskola 1956 szeptemberében 19 diákkal indult a III. Béla Gimnázium német tagozataként, 2016-ban pedig több mint 1000 gyermek jár a bajai német központ épületgyűjtésébe. Ennyi a változás, ha pusztán a számokat nézzük. A kerek évfordulók és a hozzájuk kapcsolódó ünnepek azonban alkalmat adnak a számvetésre. Arra, hogy a számok mögött, az épületek falai között a tanárokat és a diákokat keressük, hiszen ők alakítják az iskola jellegét, őrzik és teremtik benne az értékeket. Nézzünk hát bele a múltnak kútjába, vizsgáljuk meg a jelent, és kémleljük együtt a jövőt!

Melyik iskolát válasszam? Hol készítenek fel legjobban az érettségire és a további tanulmányokra? Melyik idegen nyelvet tanuljam legnagyobb erőbefektetéssel? Érdemes a nyelvtudás megszerzéséhez kétnyelvű képzést választani? Ilyen és ehhez hasonló kérdések vetődnek fel manapság a beiskolázás időszakában.

Egészen más jellegű dilemma előtt álltak 1956 nyarán azok a szülők, akiknek gyermekei számára megnyílt a lehetőség, hogy szeptembertől német nyelvű középiskolába járhasanak. Merjünk jelentkezni, és ezzel vállalni nemzetiségi gyökereinket, a német nyelvhez

való ragaszkodásunkat? Néhány évvel korábban még büntetés járt a német szóért, hiszen a 2. világháború végén minden svábot háborús bűnösnek bélyegeztek Magyarországon, és Németországba akarták áttelepíteni őket. Mégis, minden kétség és aggodalom ellenére akadtak olyan diákok, akik hallgattak a Baja környéki sváb falvakat járó tanárok szavára, vállalták német identitásukat, és beiratkoztak a III. Béla Gimnázium német tagozatára.

Kihívásokkal, nehézségekkel teli idők voltak. Osztályteremként a kémia szaktanterem előkészítő szertára szolgált, amelyben néhány asztal és szék, egy tábla és egy doboz kréta alkotta a berendezést. Hiányoztak a német nyelvű tankönyvek, és a tantervek is megírásra vártak. Nem volt egyszerű a tanárok helyzete, és a tanulóknak sem volt könnyű: hamar érzékelték, hogy az otthon beszélt különféle sváb nyelvjárások messze esnek az irodalmi némettől, mellyel szinte idegen nyelvként ismerkedtek, miközben az összes tantárgyat németül kellett volna megtanulniuk az NDK-ból importált tankönyvekből. A lelkesedés, a kitartás és a szorgalmas munka átsegítette az „úttörőket” a nehézségeken. A tanárok tanterveket, tankönyveket írtak, a diákok – ha másként nem ment – begabogták az anyagot, ami egy idő után mégis használható tudássá állt össze a fejükben. Mindeközben közösséggé formálódott a sok helyről verbuvált diákság. Összekötötte őket a német nyelv szeretete, amelyet óráközi szünetben is használtak, valamint az egyre több közös élmény, a tanulmányi kirándulások, a néptáncsoport megalakítása, a német népdalok éneklése.

1959-ben dr. Schwalm Pál igazgató vezetésével a tagozatból önálló német nyelvű gimnázium lett, amely a következő évben a fővárosból érkező pártutasításra felvette Frankel Leó nevét. A nemzetközi és magyarországi munkásmozgalom 19. századi alakjának kötődését a magyarországi németekhez máig homály fedi, de 1960-ban valószínűleg nem ez volt a fő szempont a névadásnál. A rendszerváltás után a kibővült intézmény új nevet kapott, ami jól kifejezi jellegét és komplex mivoltát: *Magyarországi Németek Általános Művelődési Központja*. Ezt a hosszú nevet viszont még betűszóként is nehéz kimondani, így az iskola diákjai mindmáig „frankelososk” maradtak. E névhez való hűség mögött azonban senki ne keressen politikai beállítódást. Valószínűleg a tanulók nagy része azzal sincs tisztában, hogy a „Frankel” egy korábban létezett személy neve.

Frankel Leó nyomára bukkanni amúgy már a hatvanas évek elején sem volt könnyű. Fiatal pedagógusként *Kőszegi Henrikné* (Ica néni) kapta feladatát, és az Országos Széchényi Könyvtárban kutatta fel az iskola-névadó életrajzát. Arcképét viszont csak egy bélyegről sikerült lemásolni és felnagyítani, így kerülhetett fel az iskola falára.

A Frankel Leó Német Nyelvű Gimnázium tehát önálló iskolaként működött, de az igazgató és a Magyarországi Német Dolgozók Demokratikus Szövetsége tagjainak erőfeszítései ellenére még sokáig a III. Béla épületében „lakott”. A tantestület igyekezett kialakítani az intézmény egyedi arculatát, ami a német nyelven folyó oktatáson túl a magyarországi németiség kultúrájának, hagyományainak ápolásában nyilvánult meg. E téren fontos szerep hárult a pedagógusokra, hiszen a népdalokat, meséket, táncokat maguk gyűjtötték a környékbeli falvakban. Ebben az időszakban rendezték az első svábbált is, amely kezdetben szülők-nevelők bálja volt, mára pedig rangos bajai eseménnyé nőtte ki magát.

A hatvanas években Magyarországon 4 német nyelvű középiskola működött: Budapesten, Pécsen és Kőszegen tagozatként, Baján pedig önálló oktatási intézményként. Egy állampárti határozat ugyan már korábban előírta a teljes körű nemzetiségi iskolahálózat kiépítését, a fejlesztés mégis lassú ütemben haladt. A német nemzetiségi általános iskolákban a kötelező orosz nyelv mellett németet is tanítottak, mégis egyre kevesebben döntöttek úgy, hogy – ha egyáltalán „továbbtanulnak”, és nem szakmát szereznek – a bajai német nyelv

vű gimnáziumot választják. Mindez nyomon követhető az intézmény diáklétszám-adatainak alakulásában, ahol a mélypont a hetvenes években következett be.

A hetvenes évekhez köthető egy örvendetes esemény is: 1976-ban saját épületébe költözhetett a Frankel Gimnázium. A Martinovics utcai iskolában a kor színvonalának megfelelő, tágas, világos tantermekben, szaktantermekben folyhatott az oktatás *Kőszegi Henrik* igazgató irányításával. Kőszegi tanár úr a budapesti egyetemről kikerülve a bajai német gimnáziumban kezdte pedagógusi pályáját, és feleségével együtt nyugdíjazásukig ebben az intézményben tanítottak német, illetve magyar nyelvet és irodalmat.

A német nemzetiségi oktatásban a nyolcvanas évek felé közeledve több területen javulás következett be. A Tankönyvkiadó Vállalat Nemzetiségi Szerkesztősége gondozásában új, a Magyarországon működő nemzetiségi iskolák számára írt tankönyvek jelentek meg. A német nemzetiségi pedagógusképzés még mindig nem épült ki teljes spektrumában, de bizakodásra adott okot a bajai Eötvös József Tanítóképző Főiskolán végzett kutató-, gyűjtő- és pedagógiai munka. Az egyetemi szintű német nyelv és irodalom, illetve a további szaktantárgyakat német nyelven oktató tanárok képzését a Német Demokratikus Köztársasággal együttműködve sikerült csak megoldani. Ennek eredményeként a bajai német gimnáziumba is több volt frankelos tanítványtért vissza greifswaldi egyetemi tanulmányait befejezve német-történelem szakos tanárként, megerősítve ezzel a német nyelvű képzést, és lendületet hozva a mindennapokba. A sokat tapasztalt idősebb és a fiatalos lelkesedéssel munkához látó új kollégák együttműködése által emelkedett a szakmai munka minősége. Ezen túlmenően az iskolán belüli összetartozás érzése is erősödött, ez a közösségi szellemiség a mai napig meghatározó vonása a bajai német oktatási intézménynek. 2016-ban már több mint 30 egykori frankelos, illetve MNÁMK-s diák dolgozik pedagógusként vagy pedagógiai munkát segítő alkalmazottként az intézményben, és járul hozzá nap mint nap a közösségépítéshez, valamint az oktatás-nevelés színvonalának emeléséhez.

Térjünk vissza a nyolcvanas évek elejére, amikor sikerült két párhuzamos osztályt beis-

kolázni a Frankel Leó Gimnáziumba. Ebben az időszakban – valljuk be – a bajai német gimnázium nem feltétlenül tartozott a környék legelismertebb és legkiemelkedőbb egyetemi felvételi eredményt felmutató középiskolái közé. Ha közelebbről megnézzük az iskola képzési struktúráját és a korabeli felsőoktatási lehetőségeket, ez talán nem is meglepő. A frankelos diákok az irodalmi tartalmakkal kibővített német nyelvoktatás mellett több tantárgyat németül tanultak. Az így megszerzett biztos nyelvtudásuknak azonban nem volt olyan „kifutása”, mint manapság, hiszen német nyelvterületen történő továbbtanulás tekintetében a hidegháború korszakában csak az NDK jöhetett szóba, szakmunkásként pedig külföldi munkavállalási lehetőség hiányában a német nyelvtudás büszkeségre okot adó, de nem túl jól megtérülő luxus volt. Ha magyarországi egyetemre jelentkezett az érettségizett diák, a bejutáshoz magyar nyelvű felvételi vizsgát kellett tennie, ami esetenként – mivel a tantárgyat előtte németül tanulta – pontvesztést is okozhatott. Így visszatekintve majdhogynem érthetetlennek tűnik, miért is vállalták a diákok a plusz megterheléssel járó német nyelvű képzést...

Természetesen van rá magyarázat. Akkor is voltak szülők és tanulók, akik nem csak a felvételi vizsgáig láttak el, akik nem a nehézséget látták a német nyelv tanulásában, hanem az „ahány nyelvet beszélsz, annyi embert érsz” lehetőségét, valamint az őseiktől rájuk hagyott örökség megőrzését. S ha már a nyelvtanulásról esett szó, a nyolcvanas évek közepén az a különleges helyzet állt elő, hogy a frankelosoknak lehetőségük nyílt a magyaron és a németen kívül még két nyelvet tanulni tanórai keretek között: a kötelező oroszórák mellé ugyanis harmadiktól (ma tizenegyedik osztály) fakultációs órában angolt választhattak. Visszatekintve értelmezhetjük ezt már a rendszerváltás előszelének is, akkoriban pedig a diákok által lelkesen fogadott lehetőség volt.

Hamarosan váltásban és változásban gazdag időszak köszöntött a bajai német gimnáziumra. 1986-ban új igazgató került az intézmény élére *Nitschmann Helmutné* személyében, aki igyekezett még magasabbra emelni a német nyelvű oktatás színvonalát. Az általános iskolákból érkező diákok közül kevesen rendelkeztek megfelelő nyelvtudással ahhoz, hogy nehézség nélkül rögtön németül tanulják a történelmet vagy földrajzot.

Ennek több oka volt: a sváb családokban felnőtt egy generáció, amely a 40-es évek második felében az üldöztetés miatt nem merte használni és saját gyermekeinek továbbadni német anyanyelvét. Az általános iskolákban pedig a kellő motiváció és a megfelelő tanárképzés hiányában hagyott némi kívánnivalót maga után a németnyelv-oktatás. A német gimnázium számára a megoldást a *nyelvi előkészítő osztály elindítása* (1988) jelentette. Az ún. „nulladik” osztály kezdettől fogva sikertörténet volt. Egy tanéven keresztül heti 20 órában több tanár (újabbán német vendégtanárok) bevonásával történik a nyelvoktatás, ami biztos alapot nyújt a további német nyelvű képzéshez. 2004-től a nagy érdeklődés miatt már minden tanévben két „nulladik” osztály indul.

A nyolcvanas évek végére esik az a fontos döntés is, amelynek eredményeként a bajai német gimnázium a Magyarországi Németek Általános Művelődési Központjává bővült, és az Újvárosban felépülő épületegyüttesbe költözhetett. A Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége és az Oktatási Minisztérium Nemzetiségi Osztálya már régóta tervezte egy német nemzetiségi oktatási központ felépítését.

Tanóra a „hőskorban” a III. Béla épületében kb.1958

Hosszú egyeztetések eredményeként ebben az időszakban vált lehetővé, hogy a terv megvalósításához a Németországi Szövetségi Köztársaság pénzügyi támogatást nyújtson. A lehetséges helyszínek között Budapest, Pilisvörösvár és Pécs is szerepelt, de Bács-Kiskun megye és Baja város vezetése „*ujjait a kor ütőérére téve [...] megértette liktetéseit*”, és megragadta a kínáló alkalmat. Az akkori döntéshozók rugalmasságának és elszántságának köszönhetően Baján épült fel a német nemzetiségi oktatási és kulturális központ.

Az építkezés 6 évig tartott. 1990-ben vette birtokba a német gimnázium az első új épületet a Duna utcában, és szeptemberben már ott kezdődött a tanítás. Ezt követően a sportcsarnok, majd a középiskolai kollégium is felépült, majd 1995-ben ünnepélyes keretek között átadták az óvoda és az általános iskola épületét, és egyben felavatták a Magyarországi Németek Általános Művelődési Központját, amely a felsorolt intézményegységeken kívül továbbképzési központot, valamint könyvtárt és múzeumot is magába foglalt.

Az újonnan megalakult óvodai és általános iskolai tantestület nagy kihívás előtt állt: ki kellett alakítani a két nyelvű, német nemzetiségi képzést a két új egységben. Sok munka és egyeztetés eredményeként mára sikerült kialakítani azokat a módszereket, amelyekkel az MNÁMK-ba háromévesen bekerülő gyermekek változatos, játékos foglalkozások keretében, életkoruknak megfelelő szinten tanulják és használják a német nyelvet. Nyelvtudásukról nyolcadik osztályban a nemzetközi *Deutsches Sprachdiplom I.* nyelvvizsga keretében adnak számot, amelynek a magyarországi koordináló és módszertani központja a bajai MNÁMK. A gimnáziumi tanulmányok idején azután következik a szintén iskolai szervezésben, ingyenesen megszerezhető *DSD II. (felsőfokú C1)* nyelvvizsga, melyet legtöbb diák a 11. vagy 12. osztályban szerez meg.

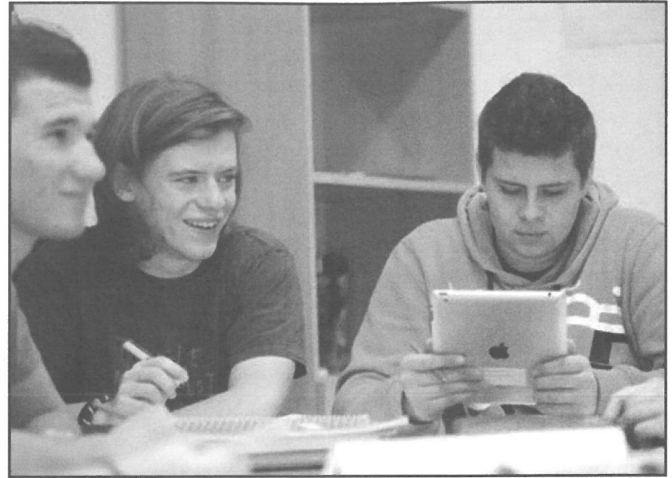
A kilencvenes évek a gimnáziumi képzés tekintetében is változást hoztak. Az intézményt 1993-tól egy éven át *Régaisz István* irányította, majd 1994-ben *dr. Knáb Erzsébet*, az iskola egykori diákja, majd tanára (később az ELTE oktatója) lett az igazgató, majd a komplex oktatási központ főigazgatója. Az ő nevéhez fűződik az MNÁMK német-magyar tagozatának kiépítése, amelynek lehetőségét a 2000-ben aláírt nemzetközi egyezmény teremtette meg. Az egyedülálló képzési modellt a magyarországi és németországi tantervi követelmények ötvözésével jött létre, és a tagozaton végzett diákok egyetlen vizsgával mindkét ország érettségi bizonyítványát és vele az egyetemi képzésbe történő belépés lehetőségét is megszerzik. Ezzel a képzéssel a magyarországi németek bajai intézménye előtt európai dimen-

zió nyílt meg. A legjobb eredménnyel érettségiző diákok németországi ösztöndíjjal végezhetik egyetemi tanulmányukat, és már a 2000-es évek elejétől kezdve egyre több MNÁMK-s diák vesz részt – először külföldön, az utóbbi időben már Magyarországon is – a különböző szintű duális képzésekben.

Kinyílt a világ a német iskola tanárai és diákjai előtt. A nyitott ajtón kifelé és befelé is élénk a forgalom. A német iskola diákjai számos cserekapcsolat, ösztöndíj és nemzetközi projekt keretében jutnak el külföldre, természetesen elsősorban Németországba. A tanárok szintén többféle külföldi – akár egy éves – továbbképzési lehetőség közül válogathatnak. De németországi kollégák jelenléte az MNÁMK-ban intenzív belső nyelvi továbbképzésre, valamint a módszertani kultúra színesítésére is lehetőséget ad.

Már a kilencvenes évektől német anyanyelvű lektor segítette az oktatást, a német-magyar tagozat indítása óta pedig egyre több német vendégtanár vesz részt az érettségire történő felkészítésben. Munkájukat német igazgató irányítja. Ezt a feladatot másfél évtizeden át *Helmut Seiler* látta el. 10 évvel ezelőtt az ő igazgatói tevékenysége idején ismerte el a Németországi Szövetségi Köztársaság az MNÁMK-t külföldön működő Német Iskolának. A német és magyar pedagógusok sikeres együttműködésének eredményeként 2012-ben egy átfogó minőségbiztosítási ellenőrzés során az intézmény megszerezte az *Exzellente Deutsche Schule* (Kiváló Német Iskola) címet.

Az intézményben folyó magas színvonalú képzésre felfigyeltek a Magyarországon gyárat építő neves német vállalatok is, amelyek szakembereik gyermekei számára szerettek volna Németországban is elismert iskolázási lehetőséget teremteni. Így jött létre az MNÁMK tagintézményeként a kecskeméti *Mercedes-Benz Schule*, a győri *AUDI Schule* (ma már önálló intézmény) és a miskolci *Bosch Schule*. A német iskolák kialakításában *dr. Knáb Erzsébet* mellett *Scherer Gabriella* is fontos szerepet játszott, aki elődjétől 2011-ben vette át főigazgatóként az MNÁMK irányítását. A német cégek nem csak saját iskoláik működtetése kapcsán partnerek, hanem állandó résztvevői az MNÁMK pályaválasztási rendezvényeinek is, ahol képzési és munkalehetőségeket kínálnak a megalapozott

Diákok a Duna utcai épületben kb. 2013

német nyelvtudással rendelkező diákoknak.

2010-ben a bajai intézményegységben is bővült a képzési kínálat: szakközépiskolai osztály indult turizmus-vendéglátás szakiránnyal, valamint a német-magyar tagozaton hatosztályos gimnáziumi képzés is. A nyelvtudás felértékelődésének és az európai színvonalú oktatásnak köszönhetően a német iskola növendékei ma már rendkívül jó eséllyel indulnak a felsőoktatási, sok esetben duális képzési helyekért folyó versengésben. A modern oktatási tartalmak és módszerek közvetítése közben sem feledkezik meg az intézmény nemzetiségi mivoltáról, a kulturális örökség ápolásáról és továbbadásáról. Az MNÁMK küldetése ugyanis, hogy diákjainak „gyökereket és szárnyakat” adjon.

Heinek Ottó, a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának elnöke úgy fogalmazott egyszer, hogy az MNÁMK a magyarországi németek oktatási rendszerének „zászlóshajója”, amely elől halad, és mutatja az utat. Ezt a szerepet szeretné az intézmény továbbra is betölteni, ami csak állandó fejlődéssel és megújulással valósítható meg. „Értéket őrzünk, és értéket teremtünk” – ebben a szellemiségben munkálkodnak az intézmény dolgozói. Mindezt Baján teszik, ahol a különböző népek, nemzetiségek mindig is egymást tisztelve és becsülve éltek és munkálkodtak egymás mellett. A Magyarországi Németek Általános Művelődési Központja színesíti a város oktatási, képzési kínálatát, fontos szerepet játszik annak kulturális életében, és eredményei révén öregbíti Baja város jó hírét a nagyvilágban. Mindannyiunk szerencséje, hogy a „zászlóshajó” a Sugovica partján kötött ki. Jó szelet, és további jó utat, MNÁMK!

A Frankel Leó Német Nyelvű Gimnázium és a Magyarországi Németek Általános Művelődési Központja volt és jelenlegi vezetőinek, tanárainak visszaemlékezéseit felhasználva írta:

Szauter Terézia

Az MNÁMK Egységes Iskola igazgatója

„Volt egyszer rég...”

■ Sok iskolai ballagáson éneklük ezt a gyerekdalt, emlékezve a diákévek élményeire, eseményeire, sikereire, esetleg a kudarckokra, kalandokra is. Magam is mintegy negyven éven keresztül, német-magyar szakos középiskolai tanárként aktív résztvevője lehettem mindenféle iskolai (főleg gimnáziumi) rendezvénynek.

A ma ünnepelt intézménynek, a Magyarországi Németek Általános Művelődési Központjának (MNÁMK, németül UBZ) teremtek, 1956-ban még a budapesti ELTE bölcsészkarának német-magyar szakos „szabad egyetemi polgára”, egyben a Ménesi úti Eötvös Kollégium lakója voltam. Tudomásom szerint *Schwalm Pál*, a bajai III. Béla Gimnázium magyar-német szakos tanára az akkori Művelődési Minisztériumtól kapta a megbízást, hogy hozzon létre egy német nemzetiségi iskolát, gimnáziumot Baján. Ennek a kérésnek időt és fáradságot nem kímélve eleget is tett.

Az 1956/57-es tanévre összeállt egy osztályra való gyereklétszám; elsősorban a városból, a környező „svábok” laktak falvakból, de távolabbi vidékekről is. Az új, nemzetiségi osztályok akkor még a III. Béla Gimnázium tagozataként működtek. 1959-ben az addigi tagozat *Német Nyelvű Gimnázium* néven önálló intézmény lett, majd egy évre rá a *Frankel Leó* nevet kapta, amelyet egészen 1993-ig viselt, és amely néven Baján és az országban sokan ma is ismerik.

Jómagam 1958. augusztus 13-tól voltam az iskola (akkor még a III. Béla Gimnázium, később a fent említett neveken működő intézmény) kinevezett tanára, 1968-1973 között igazgatóhelyettese, 1973-1986 között igazgatója, majd újra rendes tanára. 1996. november 27-én vonultam nyugdíjba.

A közel negyven éves tanári és iskolavezetői munka eredményeit, élményeit és tapasztalatait képtelenség felidézni annak, aki nem vezetett pontos naplót – márpedig én ezt nem tettem meg. Így csak néhány, tanórán kívüli, mozaikszerűen felidézhető esemény felvillanása marad, amelyek valamilyen szempontból emlékeztetések maradtak számomra.

– Az őszi munkák a vaskúti Bácska TSZ szőlőskertjében, alma- és körteszedés a bajai Mezőgazdasági Kombinát gyümölcsösében, szüret a bátaszéki tsz-ben és a Hosszúhegyi Állami Gazdaságban és a sok paprikaszedés vagy kukoricatorés – ki tudja már, hol.

– Az ún. „politechnikai oktatás” során a keréskedés, szőnyegszövés és a faragás.

– Az áttérés az ötnapos munkahétre.

– A fakultációs oktatás bevezetése.

A Martinovics utcai épület

– A TACS (a tananyag csökkentése).

– A nyári építőipari táborok belföldön és az akkori Német Demokratikus Köztársaságban.

– A nyári szünetben tett osztálykirándulások az NDK-ba, Csehszlovákiába, Lengyelországba, Bulgáriába, Jugoszláviába. És még hosszan sorolhatnám...

A magam részéről meggyőződéssel vallom, hogy az elmúlt hatvan évben a legnagyobb elismerést és köszönetet azok a diákok (és természetesen szüleik és nagyszüleik) érdemlik, akik az első 18-20 évben vállaltak egy ismeretlen vagy csak alig ismert intézményt, és ezzel megalapozták a mostani, időközben nemzetközileg is elismert német iskola munkáját és működését.

Köszegi Henrik

Egy öreg diák emlékei

A legelső frankelos osztály 1959 körül

Az osztály tagjai 50 évvel később

■ 1957 szeptember közepén, mint boldog elsős bélás diák már kezdtem megszokni az új környezetemet, osztálytársaimat, amikor egy délelőtti nagyszünetben beviharzott az 1. a-ba *Schwalm Pál* tanár úr, akiről már tud-

tuk, hogy az előző évben beindult ún. német tagozat vezetője. Megkérdezte az osztályt, ki származik német családból, illetve ki beszél németül. Hárman jelentkezünk, majd rövid gyözködés után felszólított bennünket,

pakoljunk össze, és menjünk le a földszintre az 1. d. osztályba, majd jelentkezünk az osztályfőnöknél... A b és c osztályból is összeverbuvált még néhány „svábot”, és így kezdődött izgalmas négy évem a Frankelban...

Az iskolaalapító Schwalm Pál diákjai körében

Később tudtuk meg, hogy mivel az előző évben (1956-ban) az első német tagozatos osztályba nagyon kevesen jelentkeztek, „felülről” hatékonyabb szervezést vártak el... Schwalm Pali bácsi intenzív toborzása eredményesnek is bizonyult, mert október elsején már 45-en voltunk.

A következő években már nem is jelentett problémát a beiskolázás, így 1959-ben leváltunk a III. Béla Gimnáziumról, és *Frankel Leó Német Nyelvű Gimnázium* néven önálló ún. német nyelvű gimnázium lettünk (és a név mellé „stilszerűen” bocskais egyensapkát kaptunk.) A kezdet nem volt könnyű sem nekünk, sem a tanárainknak. A mi nagy osztálylétszámunk különösen megnehezítette a hatékony tanítást, tanulást. Nagy csalódásként éltem

meg, amikor rá kellett döbennem, hogy a német irodalmi nyelv nekünk, sváb anyanyelvűeknek tulajdonképpen idegen nyelvnek számít... A különböző tárgyak szak kifejezéseit egyáltalán nem értettük, a német nyelvtan pedig különösen bonyolultnak tűnt, így többnyire maradt a vég nélküli biflázás. „Szerencsére” nem minden tanárunk tudott német nyelven tanítani, így voltak olyan tárgyaink, ahol csak egy rövid német vázlatot vagy csak a szavakat kellett megtanulni. Pechünkre 2. osztálytól *Uhl* tanár úr vette át az orosz, aki német szakos is volt, így az orosz németül tanultuk. (Persze sokszor előfordult, hogy se oroszul, se németül...)

A tankönyveink külön problémát jelentettek: vagy nem érkeztek meg időben, vagy az

akkori NDK-ból kaptunk, esetleg az akkor használatos magyar könyveket fordították le, elég silány minőségben. Nagyon nehéz volt az első osztály, sokan ki is maradtak, de aztán valahogy utolértük magunkat, és felnőttünk a követelményekhez. Az osztálylétszám sajnos drasztikusan csökkent, a 3. osztályt már csak 27-en kezdtük, 1961-ben pedig 25-en tettünk sikeres érettségét: a magyaron kívül német nyelv és irodalomból, történelemből és fizikából német nyelven, valamint orosz és matematika írásbelit szintén német nyelven. A két nyelvű érettségi oklevelünket egyben nyelvvizsga-bizonyítványnak is elismerték. Az osztály többsége egyetemen és főiskolán tanult tovább: 14-en pedagógusok lettünk, 5-en műszaki diplomát szereztek, 6-an különböző más szakmákban helyezkedtek el. Német nyelvtudásunkat szinte kivétel nélkül jól tudtuk hasznosítani. Szeretettel gondolunk akkori tanárainkra, akik közül sajnos már kevesen élnek. Osztályfőnökünk *Kiefer Ferenc* matematika-fizika szakos tanár volt, aki kiválóan beszélt németül és angolul is. Nagyon jó osztályközösséget formált belőlünk. Később világszerte elismert szakembere lett a matematikai nyelvészetnek, az ELTE professzora és a Magyar Tudományos Akadémia máig rendes tagja.

A rendszerváltáskor természetesen a Frankel Leó név „megszűnt” (a Bocskai-sapka már korábban kiment a divatból), de a Frankel név városunk egyik jelentős iskolakomplexumának azóta is a nem hivatalos elnevezése maradt.

Striegl István

„Frankelosok” a nagyvilágban

■ Migráns: „...valakinek az áttelepülése egy másik országba.”

Mind a közéletben, mind a magánéletünkben állandó téma a fiatalok nagyarányú külföldre távozása. Úgy látszik, a fejlettebb nyugati országok munkaerőhiánya nem csillapul. A magyar fizetések többszöröse, a magas életszínvonal, a szolgáltatások minősége csábítólag hat a magyar fiatalokra is. Gyakran hallani, hogy városunk német nyelvű iskolája, a Magyarországi Németek Általános Művelődési Központjának („Frankelnak”) végzős növendékei nagy számban távoznak illetve távoztak külföldre, különösen a diplomájuk megszerzése után, hiszen magas szinten beszélnek két idegen nyelven. Az intézet ebben az évben ünnepli fennállásának 60. évfordulóját, és ebből az alkalomból – mint az intézmény nyugdíjasa – felmérést végeztem arról a 25 és 50 év közötti öregdiákjaink közül, valójában

hányan is élnek külföldön.

Tehát a vizsgált csoport a 25-50 év közötti volt tanulóink, akik 1983 és 2008 között érettségiztek, összesen 1363 tanuló: 1064 leány (78%) és 299 fiú (22%).

Ezek közül külföldre távozott, ill. tartósan külföldön él: 184 fő (az 1363 nak a 13,5 %-a), ebből nő 154 (84%), férfi 30 (16%).

A vizsgált személyeket 3 csoportra osztottam:

1983-1990 között érettségizettek száma 287, ebből külföldön él 29 (10%)

1991-1999 között érettségizettek száma 452, ebből külföldön él 56 (12,4%)

2000-2008 között érettségizettek száma 624, ebből külföldön él 99 (15,9%)

A fentiekből egyértelmű a növekedési tendencia.

A 184 fő közül 133 válaszolt a körlevélre, melyben tartózkodási helyükről, távozásuk idejéről és okáról, jövőbeni tervükről érdek-

lődtem, és egyben saját helyzetük, életkörülményeik értékelését is kértem tőlük.

Kinntartózkodásuk időtartama:

a/ 5 évnél rövidebb ideje él külföldön:	65 fő
b/ 5 – 10 év között él	44 fő
c/ 10 évnél hosszabb ideje él	24 fő

Távozásuk oka:

a/ Munkavállalás	93 fő
b/ Házasságkötés	25 fő
c/ Kivándorlás	8 fő
d/ Munkahelyi kiküldetés	7 fő

Jövőbeni tervek:

a/ Véglegesnek tartja kinnmaradását	76 fő
b/ Előbb-utóbb biztos hazatér	25 fő
c/ Bizonytalan	32 fő

A külföldi tartózkodásukat eképp értékelték:

a/ kitűnő	64 fő
b/ jó	65 fő
c/ közepes	4 fő

A fenti 133 fő mellett sikerült felkutatnom további 51 főt, akik kétséget kizáróan külföldön élnek, de a körlevélre nem reagáltak, vagy nem kapták meg, és így kaptam meg a 184 főt. Nagy valószínűséggel további 18 fő tartózkodik külföldön, de erről 100%-osan – sajnos – nem tudtam megbizonyosodni. Nem számoltam be azokat a volt külföldi állampolgárságú diákjainkat, 7 főt, akik érettségi után hazatértek hazájukba Németországba, Szerbiába, illetve Horvátországba.

A vizsgált csoportból 7 fő halálozott el.

Országok, ahol 184 öregdiákunk él:

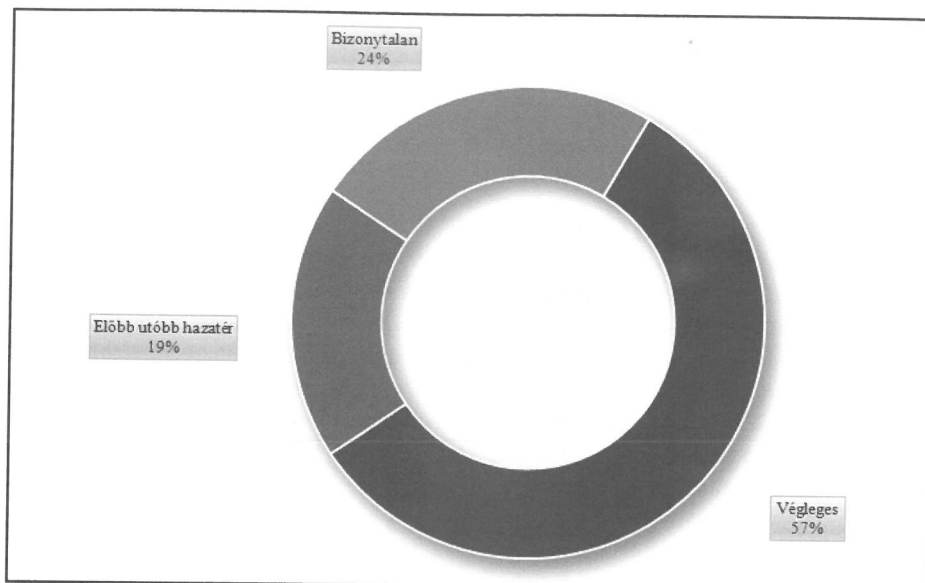
Németország	66
Ausztria	29
Nagy-Britannia	29
Olaszország	7
Svájc	6
Spanyolország	5
Hollandia	5
Írország	4
Luxemburg	2
Franciaország	2
Portugália	2
Svédország	2
Dánia	2
Belgium	1
Szlovákia	1
Szerbia	1
Málta	1
Európa	165
USA	5
Kanada	3
Mexikó	1
St. Vincent	1
Amerika	10
Indonézia	2
Kína	1
Törökó.	1
Ázsia	4
Ausztrália	2
Új Zéland	1

Változó helyszínen, de tartósan külföldön él 2 fő (manöken-modell ill. filmoperatőr)

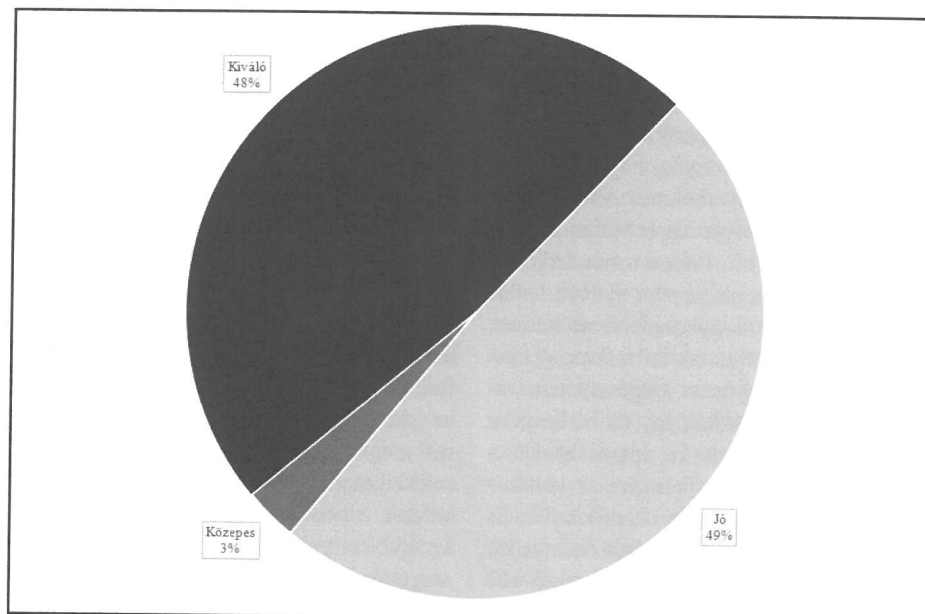
Ö s s z e s e n: 184 fő

A fenti felmérésből kitűnik, hogy iskolánk öregdiákjainak migrációja a közvéleményben erősen eltúlzott. Bár a fiataloknál emelkedő tendenciát mutat, még mindig alig haladja meg a 15 %-ot. Ami viszont aggályos, hogy a többségük jól képzett diplomás szakember, és ez az országunkra nézve különösen nagy veszteség, továbbá elszomorító, hogy többségük nem tervezi a hazatérést, letelepedésüket véglegesnek tekintik.

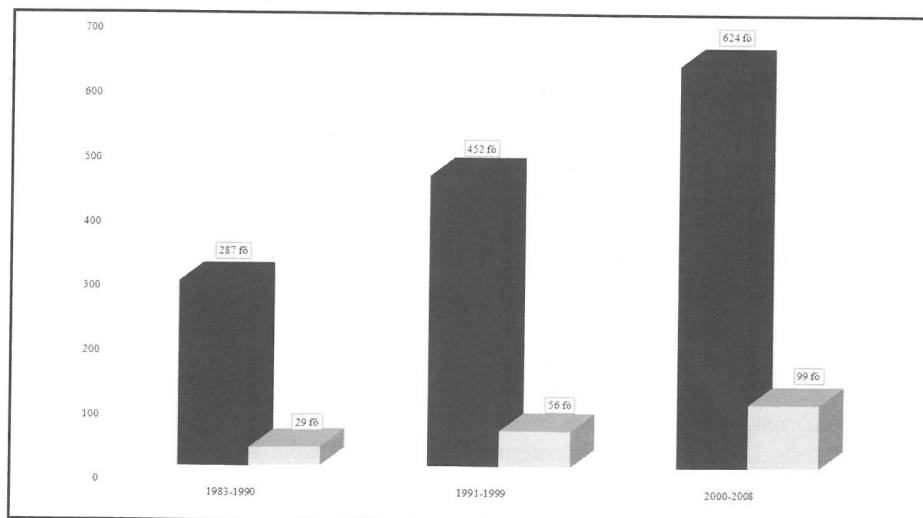
Striegl István

A kivándoroltak jövőbeni tervei

A megkérdezettek véleménye a kivándorlásról

Az érettségizők és a közülük kivándoroltak száma

Józan paraszti ész és egy darab szív

Születésnapjára számvetés Bernschütz Sándorral az életpálya sarokköveiről, a pedagóguspálya fényeiről és árnyairól

■ Májusban ünnepli 80. születésnapját **BERNSCHÜTZ SÁNDOR**, a Bereczki Máté Szakközépiskola, a Tóth Kálmán Gimnázium és Szakközépiskola, majd a III. Béla Gimnázium nyugalmazott tanára (utóbbi intézménynek igazgatóhelyettese is volt), aki diákok százait oktatta a magyar nyelv és irodalom és a történelem szeretetére, osztályfőnökként pedig több generációt bocsátott útjára. Az alábbi beszélgetésben életének olyan szakaszaira is visszapillantott, amelyekről sosem beszélt a nyilvánosság előtt. Bár idestova két évtizede nyugdíjas, azóta is mindig talált magának tartalmas elfoglaltságokat, legyen szó ifjúkori emlékek felidézéséről, unokái korrepetálásáról, iskolatörténet-írásról vagy éppen családjá eredetének felkutatásáról.

– Tösgyökeres bajai család vagyunk. Szerencsére a belvárosi plébánia keresztelési, házassági és halotti anyakönyvei nem égetek el az 1840-es nagy tűzvészben, így segítségemmel 1747-ig visszamehettem családfánk kutatásában, nyomon követve annak közel három évszázados alakulását. Őseink tehát Mária Terézia korában érkeztek városunkba, a pontos évszámot sajnos nem tudtam kideríteni. Annyi bizonyos, hogy 1747-ben már itt született egy *Pernsics* András nevű gyermek, akinek anyja Anna Mária, az apja *Pernsics* József volt. Persze a név akkor is *Bernschütz* volt, csak az atya nyilván hallás után jegyezte be a gyermek vezetéknévét, s ezért tévedhetett annak leírásában. A családra vonatkozó gyűjtést kiegészítettem várostörténeti adalékokkal, így többé-kevésbé kerek történet alakult ki. Iparos család a miénk: kádárok, ácsok, kőművesek voltak a felmenőink, vízimolnár is akadt köztük. És persze kovácsok: 1850-től három nemzedék – dédapám, nagyapám és apám – művelte a szakmát egyre magasabb szinten. Idővel a „Bernschütz-balta” és -szerszám márkává lett. Most családunkból a vasas szakmában csak *László* öcsém dolgozik, edzőműhelyt vezet. Én a pedagógus hivatást választottam.

– *Mennyire vezetett egyenes út a tanári pályához az életedben? Körülbelül mikortól tudtad, hogy tanár szeretnél lenni?*

– Nagyon fiatalon elhatároztam, hogy tanító leszek. 1945-ben a Szeremlei utcába költöztünk, a házban egy tanító néni is lakott. Az én tudásom afféle „háborús ismeretanyag” volt. A háború alatt a Vöröskereszt téri iskola épületét lefoglalták: magyar, majd német katonákat, munkaszolgálatosokat helyeztek el benne, később az oroszok szállták meg, mi pedig egy magánházban kaptunk helyet. Átvittük oda az iskolából a hosszú tornatermi padokat, s följük görnyedezve, sámlikon ülve írtunk. Rövidített órákon sajátítottuk el azt, amit ilyen körülmények között lehetett. A tanító néni egyszer belenézett a füzet-

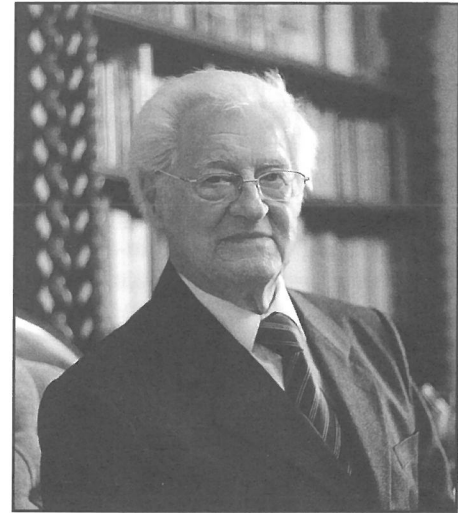
imbe, majd rávett, hogy a nyári szünetben írjam át azokat, mert vannak benne hibák, nem szép az írásom... Szót fogadtam, időt áldoztam a fürdésből és a játékból, ráéreztem, hogy mindez az én érdekemet szolgálja. Közben megtetszett a munkája, a velem való foglalatosság, és elhatároztam, hogy én is tanító leszek. Negyedik elemista koromtól egyenes út vezetett a középfokú bajai tanítóképzőbe. Igen jó iskola volt, gazdag útravalót adott nekünk.

– *A tanítóképzőben kik voltak a meghatározó tanáraid?*

– Mindenekelőtt *Meleg Józsi* bácsit, az akkori igazgatót említem. Mélységesen humánus ember volt. 1950-54 között, a legvadabb Rákosi-korszakban nemigen lehetett beszélni az iskola hagyományairól, de ő és a tanáraink megkövetelték az intézet hagyományos értékeinek megismerését, megőrzését és művelését. Ilyen volt például a hivatástudat, az erkölcsi példaadás, a gyermekszerelem, s megértették velünk, hogy a tanító világitó fáklya, ennek megfelelően kell ismereteket, műveltséget szereznie. Elvárták a tantárgyi és a nevelési módszertan ismeretét. Jellemző, hogy miután végeztünk, mind tanítónak, tanárrá lettünk. Említhetem *Dila Dénes* bácsi testnevelő tanárunkat, aki végtelenül szelíd és szeretetre méltó ember volt. Nagy tisztelettel szólok a gyakorlóiskola kiváló tanítóiról: *Losonczy Gyurka* bácsiról, *Fekete Károlynéről*, *Keresztes Györgyről*, *Ozorai János* tanár úrról. Valamennyien a módszertan kiváló ismerői és gyakorlói voltak.

– *Mikortól tudtad, hogy magyar és történelem szakra jelentkezel? Mi adta ehhez a döntő lökést?*

– Korán megszerettem az irodalmat. Gyerekkoromban „a könyvtár” az utcán működött: a Szeremlei utcában az artézi kútnál talákoztunk, és cserélgettük a pengős regényeket meg az indiántörténeteket. (Shakespeare-t azért nem.) Előfordult, hogy anyám elküldött vizért, közben sikerült cserélnem

Bernschütz Sándor

egy pengős regényt, az illatáról megéreztem: ez izgalmas mű lesz! Beraktam az ingembe, siettem az olvasással, még a vizeskannát is elfelejtettem megtölteni. Komoly irodalmi alkotással akkor találkoztam először, amikor az oroszok bejövetelét követően nem volt se rádió, se villany, se mozi. Esténként összegyűltünk a tanítónő lakásán, s a cilinderes petróleumlámpa halvány fényénél fölváltva olvastuk a *Monte Cristo gróffját*. Nagyon izgalmas volt. A tanítóképzőben aztán *Stich Nándor* tanár úr vezette az utamat a szépirodalom berkeibe. Szerettem a nyelvtant is. Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem magyar nyelv és irodalom szakára vettem fel, de hamarosan kiderült, hogy még egy szakot kell választanunk. Második szakként a történelmet kértem. Ezt sem bántam meg, de azért a kedves terület számomra mindig a nyelv, a nyelvtan maradt.

– *Épp egyetemista éveid alatt zajlott az 1956-os forradalom. Mit éltetek át ebből?*

– 1954 és 1958 között voltam Budapesten egyetemista. A szegediek 1956 őszi mozgalmaról akkor értesültünk, amikor képviselőik feljöttek Pestre, és megismertették velünk a követeléseiket. Az ELTE bölcsészka is rendezett egy nagygyűlést, s ott szót ejtettek a diákok a saját ifjúsági szervezet létrehozásáról, a sajtószabadságról, a magyar értelmiség helyzetéről, a tsz-mozgalom problémáiról, a magyar-szovjet viszony kérdéseiről, az úgynevezett lengyel út követéséről stb. Aztán az események sűrűjébe kerültünk, amikor október 23-án felvonultunk a Petőfi-szobortól a Bem-szoborig, onnan pedig az Országházig.

Az előzetes megegyezés alapján a bölcsészek zászlókkal és jelszavakkal meneteltek. Ezek közül a legkifejezőbb a „Lengyelország példát mutat, kövessük a magyar utat!” illetve a „Nem állunk meg félúton, sztálinizmus pusztuljon!” jelszó volt. Annyi lelkes, jelszavakat skandáló, mosolygó, hitet sugárzó fiatal azóta sem láttam együtt.

Tanúja voltam, miként érkezett meg hosszú várakozás után Nagy Imre, s szólította elvtársaknak a tömeget, mire az Országház lépcsőinél fölhördült egy kisebb csoport: nem vagyunk elvtársak! Pedig ha valaha, akkor igazán azok voltunk, egyik egy kijavítható szocializmus reményében. Amikor este híre jött, hogy a rádiónál lövik a „magyarokat”, sokan kétségbe estünk: nem ezt akartuk. A fegyveres harc semmiképp nem szerepelt az elképzelésünkben. A másnap hajnali orosz katonai támadással azonban a társadalom jobbitásáért folyó küzdelem nemzeti szabadságharccá változott. Valamennyire mind belekerültünk ezekbe a történelmi eseményekbe. Az egyetem forradalmi mozgalmát sajátos módon a marxista tanszék tanársegédje, Pozsár István vezette. (A Nagy Imre-perben utóbb 12 évre ítélték.) Az orosz támadás sokunkat kiábrándított a szocialista rend megjavíthatóságának hitéből. Néhányan állandóan bent tartózkodtunk az egyetem épületében, követtük a forradalmi bizottság utasításait, s mi adtuk a kapuőrseget. Szomorúan értesültünk arról, hogy karunk dékánja, I. Tóth Zoltán – miközben az Országházba igyekezett követként – halálos lövést kapott. Élmény volt viszont találkozni „Szabó bácsival”, a Széna téri ellenálló parancsnokával. Sugárzott belőle a győzelembe vetett hit, a nyugodt magabiztosság. (A legendás Szabó Jánost 1957 januárjában titkos tárgyaláson a katonai bíróság halálra ítélte, kivégezték.)

Amikor tanárként az 56-os „ellenforradalomról” szóló filmet vetítettem a tanulóimnak, megrendült döbbenettel láttam viszont az Eötvös Loránd Tudományegyetem felvonulásáról készült képsort. Felfedeztem benne az évfolyamunkat, köztük magamat is. Az egyetem névtábláját bajai diáktársunk, Láng József tartja. (A közelmúltban elhunyt irodalomtörténész, könyvkiadó – a szerk.)

November 4-én már nem voltam Pesten. A megelőző napokban egy teherautó platóján érkeztem haza azzal a megbízással, hogy segítsem a helyi forradalmi bizottság munkáját. Erőm és lehetőségem szerint megtettem. A forradalom vereségét követő hivatalos minősítés elfogadásához életem meghatározó élményét kellett volna megtagadnom. A katedrán nem lehetett kimondani, hogy 1956 forradalom és szabadságharc volt, de éreztem, hogy nem hiszem az események ellenforradalmi jellegét. Erről a dologról most nyilatkozom először.

Ballagó béla osztaályfőnökök az igazgató társaságában 1982-ben (b-j): Bernschütz Sándor, Bárány László, Bálint László igazgató, Lepres András, Szabó Kálmán

– Milyen szellemiségben zajlott az egyetemen az oktatás? Kik voltak a meghatározó professzorok, oktatók?

– Nagyon szerettük például Klaniczay Tibort, aki Zrínyit tanította. Hadarós előadó volt, de ha odafigyeltünk, és megértettük a beszédét, nagyon mély dolgokat tanulhatunk tőle. Tanárunk volt Szabad György, vagy a nagy nyelvészek közül Pais Dezső és Benkő Loránd. Történt, hogy gyakorlatként a „szárca” szóról kellett dolgozatot írunk. A szó eredetével mindkét tudós foglalkozott. Pais Dezső átvette a bajai Szarvas Gábor megállapítását, miszerint a szárca azért szárca (azaz kopasz), mert fejének sötét tollkoronájában a fehér toll úgy hat, mintha kopasz lenne. Mígnem aztán Benkő vette a fáradságot, s megnézett egy szárcsát, majd megírta, hogy a szárca bizony nem úgy néz ki, mintha kopasz lenne, hanem tényleg az. Pais Dezső válaszolt: ördöge van Benkőnek, sose láttam szárcsát... A legnagyobb egyéniségek mernek tévedni, s ha bevallják, nem esik csorba a tekintélyükön. Arról ismerhetők meg, hogy a saját útjukat járják. A szellem és a tudás erejének szép példáját ők mutatták meg számunkra.

– A Magyar Nyelvőrben találkoztam a neveddel egy kutyanevekkel foglalkozó írásod kapcsán. Honnan indult ez a munka akkoriban, mi volt ezzel a cél?

– Kőhegyi Mihállyal, a későbbi régész-múzeumigazgatóval egy osztályba jártam valamikor a ciszter gimnázium általános iskolájában. Barátok voltunk, tudtam jelentős régészeti felfedezéséről, a madarasi halmok szarmata temetőjéről. Kértem, hogy tartson a diákoknak előadást az ásatásáról. Nagy él-

mény volt őt hallgatni. Ezen a találkozáson vetette fel, hogy statisztikai alapokon kellene megvizsgálni – teljes anyag alapján – a kutyák névadásának szokását, jellemzőit. Minden egyéb mód bizonytalan eredményt hoz a témában. Megszereztük tehát Baja város és a bajai járás községeinek, falvainak eboltási jegyzőkönyveit, amelyekbe bejegyezték a kutya nevét, nemét, szőrének színét stb. Nagy munkával (számítógép még nem volt) kigyűjtöttük, rendszereztük, csoportosítottuk a kutyák neveit. Erre a tanulmányra aztán sok névadással foglalkozó nyelvész hivatkozott, a témakörben rövid terjedelme ellenére sem volt megkerülhető. E cikkem miatt testületi kollégáim sokszor elénekelték nekem ugratásul, hogy Gyere, Bodri kutyám, szedd a sátorfádat!

Aztán megjelent Büky Bélának A fővárosi keresztnevéadás hatóerői című könyve. Ugyancsak Kőhegyi Mihály ösztönzésére két Múzeumi füzetet jelentettünk meg, amelyekben az 1890-es és az 1960-as évek vidéki névadási szokásait kutattuk vele és Hegedűs Józsefné tanárnővel közösen. Bebizonyítottuk, hogy a divatos utónevek a fővárosban jelennek meg először, aztán fáziseltolódással a kisebb városokban, végül a hagyományokhoz leginkább ragaszkodó falvakban. Azt is megfigyeltük, hogy a női nevek a férfi utóneveknél gyorsabb ütemben változnak. Az egyik füzetet nemrég újra elolvastam, most is jó írásnak találtam.

– Tanári pályád több évtizedet ölel föl. Ha néhány fontos dolgot kiemelhetnél az egyes munkahelyeidről, mi lenne az?

– Első munkahelyem a Sükösdői Állami Általános Iskola volt.

Kalandoz, a korra is jellemző előzmények nyomán kerültem ide. Az történt, hogy még az egyetemen megpályáztam a bajai III. Béla Gimnázium magyar-történelem szakos álláshelyét, a valóságban azonban ez nem létezett. Azért nem, mert a gimnázium 1956-ban megválasztott igazgatóját 1957-ben le tartóztatták, majd a felmentő ítélet nyomán visszahelyezték eredeti munkahelyére, erről azonban az egyetemet nem értesítették. Amikor mindez kiderült, a megyei személyzeti előadóval megegyeztünk, hogy szülési szabadságon lévő tanárnőket fogok helyettesíteni a járás általános iskoláiban, nem kell elhagynom Baját. Így lettem a sükösdői tanterület egyetemet végzett, katedra nélküli tanára. A kollégák nagyon kedvesek voltak, az V. osztály osztályfőnökségét, az úttörőcsapat vezetését bízták rám. Most vettem hasznát a cserkészlet és az indiánkodás során szerzett tapasztalatoknak, tanítóképzős tanulmányaimnak. (Ld. *erről Bernschütz Sándor cikkét lapunk áprilisi számában – a szerk.*) Egy év alatt nem tehettem sokat, de igyekeztem létrehozni egy úttörőotthont. Megkaptuk a központi művelődési ház egyik szobáscskáját, kimeszeltük a gyerekekkel, s ott meg a természetben tartottuk az őrsi összejöveteleket. A tanításban a gyerekek életkori sajátosságaihoz kellett alkalmazkodnom. A műelemzés inkább eszköze volt a tantárgy és az olvasás megszerettetésének, az érzelmi gazdagodást és a tanulói jellemfejlődést szolgálta. Sükösd nagyon jó előiskolája volt a későbbi középiskolai tanári gyakorlatomnak.

Tartóztattak, 1959-ben mégis elfogadtam *Lengyel Géza* igazgató meghívását az akkor újra induló kertészeti technikumba. Ez az iskola az ország egyik legrégebbi kertészeti szakintézménye volt, az 1950-es évek második felében azonban fenyegette a veszély, hogy elveszti középfokú státuszát. A tantes-

tület - *Suchy György* tanár úr vezetésével - kemény, öntudatos és eredményes küzdelmet folytatott a középfokú oktatás megtartásáért. Ebben nagy támogatást kapott az iskola az egykori tanáraitól és kiváló tanítványaitól: *Mészöly Gyula* tudományos kutatótól, *Kozma Pál* akadémikustól.

Lengyel Géza igazgató meghívását a megtisztelt örömevel fogadtam, de akkor még nem tudtam, hogy 17 évre szóló döntést hozok. Sokáig az iskola egyetlen magyar-történelem szakos tanáráként oktattam a nappali és a levelezős hallgatókat, voltam könyvtáros, rendezvényfelelős, osztályfőnök, s 10 évig – heti 24 órában – kollégiumi mellékhatású nevelő. Ebben az iskolában - amelyet később eredményei alapján *Bereczki Máté* pomológusról nevezhettünk el – maradandó élményekkel gazdagodtam. Ezek forrása a baráti szálakkal átszőtt, alkotó és hangulatos tantestület, a nagyvonalú iskolavezetés *Szűcs Zoltán* igazgató idejében, de főként a technikai időszak kiemelkedő szakmai érdeklődésű, motivált tanulóifjúsága volt. Ők jó szakemberré kívántak válni, ennek érdekében sok munkát és lemondást vállaltak. Izgalmas és lelkesítő feladat volt velük dolgozni a tanórákon, a kollégium környékének parkosításán, a sportpálya építésén, a szakmai gyakorlatokon, részt venni játékaikon, rendezvényeiken. A technikai oktatás fő célja a jó szakmai ismeretekkel rendelkező, művelt szakemberek képzése volt, óra- és tanterve jól szolgálta ezt. Ennek az iskolatípusnak a megszüntetését később sajnálattal vettük tudomásul.

A technikumban végzett osztályok tanulóival általában 5 évenként találkozom, ennél gyakrabban – évente – az első középiskolai osztállyal. Mára már ők is elhagyták hetedik évtizedüket. Hivatásukat teljesítették: idővel a magyar kertészet vezető szakembereivé, a szakma kiválóságaiává váltak.

Miután *Dr. Szentjóbí Szabó Tibor* elfogadta pályázatomat, a *Tóth Kálmán Gimnázium* és *Vízügyi Szakközépiskola* tanára lettem. Vonzott, hogy ebben az iskolában szaktárgyaimat a gimnázium igényesebb óra- és tanterve szerint oktathatom. Várakozásomban nem csalódtam. Talán pedagógiai

ismereteimmel, tapasztalataimmal én is adtam valamit az iskolának. Örültem, hogy *Varga Györgyi* gimnazista tanítványunk hozta el elsőként iskolájának, a városnak a *Szép magyar beszéd* Kazinczy-érmét.

1978-ban városunk legrégebbi iskolájának igazgatója, *Bálint László* hívott meg intézetébe, a III. Béla Gimnáziumba. Éppen jókor, mert a *Tóth Kálmán Gimnázium*ban kilátásba helyezték a tagozat megszűnését. Két évtized után kerültem abba az iskolába, ahová egykor sikertelenül pályáztam. Az iskola épületét ismertem még diákkoromból, szellemiségével, célrendszerével azonban még ismerkednem kellett. Azt a megoldást választottam, hogy elolvastam az előző tanév jegyzőkönyveit. *Bálint László* – aki kivételesen művelt, tudatos iskolaformáló egyéniség volt – az intézet célját egy, a diákság érdekében felívelő pályán mozgó, a kor „parancsait” teljesítő, hatékony iskola megteremtésében és működtetésében határozta meg. Az oktató munka hatékonyságát elsősorban a tanulói (szülői) célok megvalósulásán mérte és értékelte, tehát a főiskolai, egyetemi felvételek alapján. Komoly elemzések, kritikák kíséretében mérlegelte e tekintetben a tanári teljesítményeket. A jobb eredmény érdekében tapintatos ösztönzéssel segítette elő a magasan művelt tanárok körül a szakmai műhelyek kialakulását. Számukra szinte teljes metodikai szabadságot adott, támogatta fejlesztő törekvéseiket, cserébe azonban eredményeket kívánt. Ugyanakkor féltő gondnal védte az intézet hagyományait, azokat – a nehéz külső körülmények ellenére is – erőt adó értéknek, sokszor mértéknek tekintette. Megtapasztaltam, hogy az iskolát átható alkotó légkörben diák és tanár egyaránt élményként élte meg, hogy a közös erőfeszítések nyomán gimnáziuma az ország tekintélyes középiskoláinak élvonalához tartozott.

Az iskola vezetői bíztak bennem: osztályfőnök, munkaközösség-vezető lettem, majd 1983-tól igazgatóhelyettes. A humán tárgyak oktatása, a nevelési kérdések, az osztályfőnöki tevékenység irányítása képezte főbb feladataimat. Szép és örömteli volt a munkám, mert – túlzás nélkül mondhatom – a környék legkiválóbb humán szakosai működtek akkor gimnáziumunkban. Inkább nekem kellett felnőnem hozzájuk, mintsem fordítva. Akkori eredményeinkről, munkánkról szemléletes és maradandó képet adnak évkönyveink.

Ez években ismételtelen az oktatási reformok idejét éltük. Sok munkát adott a fakultatív tanítás bevezetése, metodikájának kidolgozása, s még ennél is többet a hatosztályos gimnázium létrehozása, tanterveinek kidolgozása. Komoly erőfeszítésre készített bennünket az is, hogy tanítványaink közül sokan

Szerenád a Bereczkiben az 1960-as évek elején

az általunk oktatott szaktárgyakra alapozták életpályájukat. Úgy is mondhatnám, hogy a céljaik által leginkább motivált tanítványaim a gimnazisták voltak.

Megvallom azonban, hogy tanári tevékenységem legfőbb feladatának mindenkor azt tartottam, hogy a „tudás kincseinek” átadása mellett valós gondolati, érzelmi és erkölcsi értékek keresésére, befogadására és birtoklására ösztönözsem a tanulókat, hogy a tananyag, az irodalom segítségével is megmutassam nekik a hasznos és tartalmas élet feltételeit és lehetőségeit. Úgy véltem, ez a legtöbb és leginkább maradandó abból, amit az iskola útravalóul adhat.

– *Az ország történetének is érdekes időszaka volt ez, a pártállamból a demokráciába való átmenet kora, benne a rendszerváltással. Hogy élte meg a tantestület a '80-as, '90-es éveket?*

– A testületen belül nem voltak politikai jellegű ellentétek. Az iskola már említett célrendszere, az érte folytatott közös tevékenység, munka felülírta az ideológiai, politikai véleménykülönbségeket. Toleránsak voltunk egymás iránt. Feltételezem, hogy az iskola, a tanári kar, az igazgató kivívott tekintélye is hozzájárult ahhoz, hogy az intézet önállóságát hivatalos szervek is elismerték és tiszteletben tartották. A demokratikus jellegű változásokat, a pártállam lebontását általában fontosnak és szükségesnek ítéltük. A rendszerváltás nem rázta meg, főként nem rázta szét a testületet. Konfliktushelyzet akkor keletkezett, amikor fölmerült, hogy adjuk vissza az iskolát a ciszterci rendnek. Nekem ideológiai értelmében nem volt semmi problémám ezzel, mégsem láttam rá lehetőséget, mert ha az átadás megtörténik, nem maradt volna Baján állami gimnázium. Úgy véltem, hogy ez a helyzet sértené a város polgárainak jogait. Kemény viták után a probléma megoldódott, mert végül a Zárda épületét kapta meg az egyház.

Történelemtanárként örömmel fogadtam, hogy végre kimondhatjuk az igazságot a XX. század elhallgatott vagy meghamisított tényeiről. Ugyanakkor azt is tapasztaltam, hogy ismét és hamar fölmerültek olyan törekvések, amelyek a történelemtanítást és a történelmi gondolkodást megint a politika szolgálatába kívánták állítani.

– *Köztudott, hogy nagyon büszke vagy az osztályfőnöki tevékenységedre is. Mi a jó osztályfőnök titka?*

– A pedagógiához véleményem szerint két dolog kell: józan paraszti ész (logika) és egy darab szív. A tanár, az osztályfőnök tudja beleélni magát a tanuló helyzetébe, tanúsítson együttérzést. Legyen kialakult erkölcsi, etikai normája, képviselje azt kö-

Találkózn a legelső bereczki osztályal

vetkeztesen, hogy a növendék tudja, holnap is ez lesz a követelmény, amelyhez alkalmazkodva nem fog csalódnai. Az az igazi, ha a pedagógiai gyakorlat mindennapi követelményeit az osztályfőnök és a tanuló közösen alakítják ki, így mindkét fél magáénak érezheti azokat. Az osztályfőnök ismerje fel a gyermek lelki problémáit, segítse azok megoldását tudása, élettapasztalata alapján, legyen tapintatos és titoktartó. Fontos feladata a tehetség felfedezése és kibontakoztatása, a tanulói életcél megvalósulásának segítése. Olyan közhangulatot, közvéleményt kell osztályában kialakítania, amely segíti a jobb teljesítmények megszületését. Ehhez kell a logika, amelyet magas műveltség, kialakult világlátás, erkölcsi, emberi tartás támogat.

– *Mikor vagy a legbüszkébb egy-egy tanítványra?*

– Leginkább akkor, ha a képességei szerint dolgozik és boldogul, ha olyan életet él, amelyben viszonylag kevés a konfliktus, ha boldognak látom. Ha azt bizonyítja, hogy tanításom és nevelői törekvésem magvai termékeny talajra hullottak.

– *Hogyan élted meg a nyugdíjba vonuláson?*

– Különösebb megrázkódtatás nélkül. Megértettem, hogy mindennek megvan a maga ideje, így annak is, hogy átadjuk a helyünket a fiatalabbaknak. Stílusa volt annak, hogy az igazgatóval azonos időben, együtt adtuk át az intézet vezetését. Bízunk abban, hogy nyomot hagyunk magunk után, ami munkánkban értékes volt, az követőkre talál. Ha hiányzott az iskola légköre, találkozni akartam a kollégáimmal, bementem az intézetbe, s a szívélyes fogadtatás nyomán egy időre feltöltődtem. Ma már ritkábban tehetem ezt meg, ezért inkább a lelki

postán küldöm nekik szeretetteljes és baráti üdvözetemet.

– *Egy alkotó, írástudó ember aligha ülhet nyugdíjasként a babérjain... Mivel foglalkozol azóta?*

– Lányom, fiam kérésére hozzáfogtam a családtörténet írásához. Sok száz óra ráment a kutatásra. Közben unokáim érettségiző, felvételiző korba értek, segítettem őket a felkészülésben. Nagy örömmel szívesen teljesítettek. Ha manapság szóba kerülnek azok az idők, érdekes módon elsősorban az akkor folytatott nagy beszélgetéseinkre, a nagymama finom főztjére emlékeznek vissza. Néha még a tanultak is eszükbe jutnak. Amikor százéves lett a Bereczki Máté Szakiskola, segítettem az emlékkönyv szerkesztésében, megírtam az intézet történetét a szép jubileumi kiadványban. Ezek a feladatok, munkák kielégítették alkotói igényemet.

– *Az egykori magyartanár miket szokott olvasni, melyek voltak a meghatározó olvasmányélményeid?*

– Kétezer kötetes könyvtáram sok könyvét újraolvasom. Nem minden tetszik most azokból a szépirodalmi művekből, amelyeket régen nagyra becsültem. Számtalan tanulmányt olvastam a II. világháborúról. Szívesen látom a szülővárosomhoz, Bajához kötődő írásokat. Legutóbb *Sebastian Haffner Egy német története* c. regénye ragadott meg. Félelmetes mű, amely egy fiatal jogással történetek kapcsán meséli el, miképpen hálózza be az adagolt ideológia egy-egy kor társadalmát, egyéneit. Régebben sok szakfolyóiratot is olvastam, de már nem járatom őket. Kivéve a Bajai Honpolgárt.

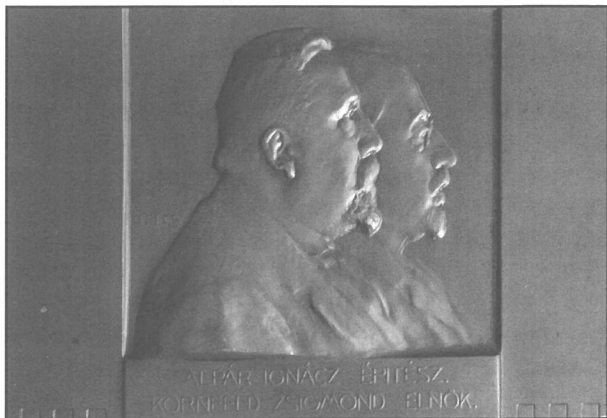

Telcs Ede szecessziós éremművészete

■ *Telcs Ede* szobrász- és éremművész Baján született 1872. május 12-én. Kétéves volt, amikor Szabadkára költöztek. Ott végzte el a zsidó elemi iskolát, majd a gimnázium négy osztályát. 1887-től a bécsi Képzőművészeti Akadémián (Akademie der bildenden Künste) *Edmund von Hellmer* osztályában, majd 1892 őszétől *Caspar von Zumbusch* mesteriskolájában tanult. Miután tanulmányait befejezte, 1895-ben Budapesten telepedett le.

Művészi pályafutását szobrászként nagy sikerekkel kezdte, közben egy-egy plakett vagy érem mintázására is megbízást kapott. Magyarországon az éremművészet mint önálló képzőművészeti műfaj ekkor volt kialakulóban, azaz a 19. és a 20. század fordulóján. Telcs visszaemlékezéseiben írja: „[A] plakett nálunk is egyre inkább divatba jött, és miután kisebb méretű, és jóval olcsóbb volt, mint egy mellszobor, mind többen rendelték meg a maguk vagy hozzátartozójuk plakettportréját.” (Merk Zsuzsa-Rapcsányi László: *Telcs Ede Visszaemlékezései és úti-naplói*. 2011, Türr István Múzeum, Baja, 124.). A plakett négyszögletes formájú, egy- vagy kétoldalas alkotás. A 20. század elején azonban az egyoldalas munkákat nevezték plakettnek, mert akkor még nem alakult ki a szakterminológia.

Azt is fontos említeni, hogy Telcs vonzalma az éremművészet iránt a szabadkai diákévekben gyökerezett: „*nagyszerű történelemtanárom, Balás Imre buzdítására elkezdtem régi pénzeket gyűjteni, s azokon figyeltem meg először, különösen a régi görög és római pénzek művészi kidolgozását. Idővel egész komoly numizmatikai gyűjteményre tettem szert, és ebből a kedvtelésemből fejlődött ki az idők folyamán plaketteuri munkásságom.*” (Merk-Rapcsányi: 2011, 124.)

1. kép: *Alpár Ignác- és Kornfeld Zsigmond-plakett* (1907)

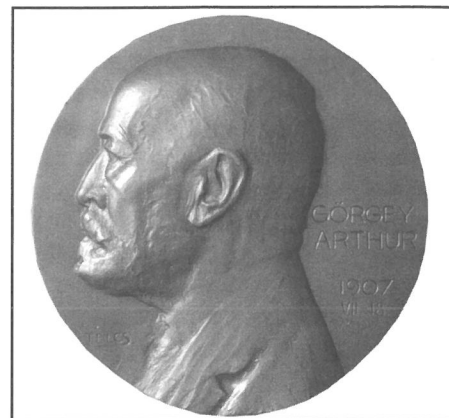
A portré iránti affinitásának köszönhetően Telcs gyorsan a szecessziós éremművészet egyik legjelentősebb képviselője lett. Naturalista felfogásban mintázott portréi összhangban voltak az art nouveau, azaz a francia éremművészet stílusával, ugyanis a megmintázandó személy karakterének megragadása összhangban volt a természetelvű ábrázolással.

Első ismert éremművészeti alkotásai az egykori katonai századosparancsnokának feleségét, *Járosy Lajosnét* megörökítő öntött plakett (1896), valamint a *Moritz Benedikt Dr.* (1896) és a *Josef Gruber Dr.* (1897) magyar származású bécsi orvosprofesszorokat ábrázoló vert plakettek. 1899-ben pedig zombori főügyész barátját, *Gozsdu Elek* író-dramáirót örökítette meg 50. születésnapja alkalmából. Majd 1902-ben mintázta *Karap Ferenc* főrendiházi tag öntött plakettjét. Ezek a korai munkák négyszögletes formátumúak, a kompozíciós megoldások és a kompozícióhoz igazodó feliratok a festészet hatását mutatják.

Telcs 1903-tól egyre több plakettet és érmet mintázott. Az első jelentős budapesti megbízás a *Vizmai Lukács Antal*-érem (1903), amely az ábrázolt munkásságának és egyben a Magyar Földhitelintézet fennállásának 40. évfordulója alkalmából készült, vert és öntött változatban. (Vizmai Lukács Antal a Magyar Földhitelintézet pénzügyi igazgatója, majd elnöke volt.)

A magyar országgyűlés 1904-ben a *Thaly Kálmán*-plakettet, majd 1906-ban az *Andrássy*-érmet rendelte meg (1. kép). Utóbbi *Zala György* *Andrássy*-szobrának leleplezése alkalmából készült. A vert technikával kivitelezett két szecessziós alkotást a finom átmenetekben gazdag lágy formák jellemzik. *Thaly Kálmán* (1839–1909) költő, író, tiszteletbeli bölcsészdoktor, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja, országgyűlési képviselő, míg *id. Andrássy Gyula gróf* (1823–1890) magyar politikus, 1867–1871 k. magyar miniszterelnök, 1871–1879 k. a Monarchia közös külügyminisztere volt.

Az *Andrássy*-érem mellett Telcs 1906-ban több jelentős munkát mintázott, így a *Puccini*- és a *Popper*-plaketteket, amelyek vert és öntött változatban is készültek. *Giacomo Puccini* (1858–1924) olasz operaszerző 1906 májusában

2. kép: *Görgei Artúr-émlékplakett a tábornok halálára* (1916)

a *Bohémélet*, a *Pillangókisasszony* és a *Tosca* bemutatója kapcsán egy teljes hetet töltött Budapesten. Ekkor ült modellt Telcsnek, és *Supka Géza* leírásából azt is tudjuk, hogy bravúros gyorsasággal „egy negyedóra alatt mintázta meg [...] az erősmetszésű olasz fejet.” (*Supka Géza: Az Éremkedvelők Egyesületének magyar érem- és plakettkiállítására a Nemzeti Szalonban. 1908. = Numizmatikai Közlöny, Budapest, VII., 17.*) *Popper Dávid* (1843–1913) magyar gordonkaművész, zeneszerző plakettjének készítéséről pedig *Reményi József* írja: „[a] műteremben Popper felejthetetlen gordonkajátéka nagy megilletődést keltett, közben elkészült ragyogó portréja. (Reményi József: *Emlékeim a Telcs műteremről*, 1970. = *Művészet, Budapest, XI./1., 15–17.*)

Az *Alpár Ignác- és Kornfeld Zsigmond*-plakett (1907, 1. kép) az építészettörténeti jelentőségű budapesti Áru- és Értéktőzsdé épületének felavatására készült. (Alpár ismert műépítész, egyetemi tanár, Kornfeld pedig bankár, a Magyar Általános Hitelbank vezérigazgatója volt.) A reprezentatív plakett mindkét oldala festményszerűen komponált, képkeretet felidéző szegélyekkel. Az előlapon az építész és a bankár tekintélyt sugalló kettős portréját mintázta meg a művész, a hátlapon pedig a historikus stílusú, monumentális és reprezentatív épületet ábrázolta.

A szecessziós portrék között kiemelt helyet foglal el a *Telcs Edéné Gerőfi Annát* ábrázoló, öntött és vert technikával kivitelezett plakett (1910, 3. kép), amellyel a művész fiatalon elhunyt feleségének állított emléket. A csaknem teljesen négyzet alakú alkotást sima keret veszi körül, amelyen az ábrázolt nevét, valamint születésének és halálzásának időpontját tüntette fel. A formai megoldás az éremművészet hagyományaira, a körirat sze-

repére is utal. A plakettet a finom lélekrajz, a kompozíció egyedisége, azaz a portré, a keret és a felirat plasztikai összhangja, valamint a gondos kivitelezés jellemzi.

A vert érmek és plakettek nagy példányszámban, míg az öntöttek a szobrokhoz hasonlóan csak néhány példányban készültek. Az öntött munkák személyesebb jellegűek, és ezeken az alkotásokon Telcs szabadabb megoldásokat alkalmazott. Az 1848/49-es tábornokról, honvédelmi miniszterről, *Görgey Arthurról* öntött éremről (1907, 2. kép) *Lyka Károly* írta: „igazán arckép, minden történet vagy hadi vonatkozások nélkül: a fémlap simaságából csak éppen a szikár jellemzetes fő emelkedik elő.” A művész mintázás közben annyira közel került *Görgey*hez, hogy jóval a tábornok halála után is „[r]endíthetetlen hívének vallotta magát, csodálta benne az állhatatosságot [...]. Csodálta megingathatatlan igazságszeretetét, kitűnő esztét és ítélletét.” (*Horánszky Nándor: „Az igazi művészet egyetlenleges” Telcs Ede életéről, munkásságáról. A szerző magánkiadása, 2011, Budapest, 23-24.*) A kitűnő karakterábrázolással megmintázott portré alapján készítette *Telcs a Görgey Arthur* (1916) és a *Görgey emlékének* (1916) c. öntött érmeket a tábornok halálára, amelyek a hagyatékkal 1948. augusztus 20-án a bajai Türr István Múzeumba kerültek.

Kacsóh Pongrác zeneszerző is a közeli barátok közé tartozott, és gyakran megfordult a Telcs-műteremben. *Szirmai Albert* zeneszerző írta róla, hogy különleges ember volt. „[t]ágra nyílt, nagy szemében valami szent tűz lobogott. Furcsa, tar feje, kissé raccsoló, de mégis meleg, melodikus beszéde, sajátosságosan ritmikus járása erősen egyéni bélyeget adott neki.[...] És e szikár alakú, aszkéta arcú professzor agyában és szívében termettek azok a melódiák, amiknél szebbeket talán senki sem írt még e hazában.” (*Szirmai Albert: Kacsóh Pongrác. = Nyugat, XVII.*

3. kép: Telcs Edéné Geröfi Anna portréplakettje (1910)

évfolyam, 1. szám, Figyelő, 1924, Budapest, 70.) A portrét Telcs összefogott, egyszerűsített formákkal mintázta meg. Az öntött érem két ismert példánya arról tanúskodik, hogy a patinázással különféle effektusokat ért el. Egyiken a bronz anyagának szépsége jut kifejezésre, a másik pedig feketés árnyalátú patinájával és az anyag sima felületével a márvány hatását kelti, ami az örökkévalóság szimbóluma is egyben.

Telcs néhány akt kompozíciót is mintázott. Az *Anyaság* (1906) és a *Boszorkány* (1910) az Éremkedvelők Egyesületének tagilletményérme volt. Az Éremkedvelők Egyesületét 1905-ben alapították százötven rendes taggal, a magyar érem- és plakettművészet fejlesztése érdekében. Az ÉKE a tagok számára évenkénti tagilletményként egy-egy plakettet vagy érmet készítettett, amelyet az erre a célra beérkezett pályázati munkák közül választott ki a zsűri.

A *Boszorkány* című plakett a francia irányultságú magyar szecessziós-szimbolista éremművészet kiemelkedő példája. A boszorkányt egy fiatal, kecses női akt testesíti meg, amint a mögötte ülő, faunszerű lényre figyel, aki fúvós hangszer szerű, hosszú ormányán játszik, a háttérben pedig egy denevér lebeg. A plakett témájának megfejtésével kapcsolatban Telcs visszaemlékezéseire támaszkodunk. Fiatalkora legszebb éveiről ezt írja: „*Valóban derűs volt az ég fölöttem, minden oly simán ment, hogy magam sem kívánhattam volna jobban. Volt munkám, sikerem, elismerésem és Annus, Annus.....Kell, hogy ő boszorkány legyen, aki engem is, az életünket is valami varázslattal alakítja.*” Évekkel később, feleségének súlyos betegségével kapcsolatban: „... az én boszorkányom, akin a tűz sem fogott, le fogja győzni ezt a betegséget is.” 1902-ben, a Torinóban rendezett Nemzetközi Iparművészeti Kiállításon tűz ütött ki, a magyar pavilon teljesen leégett. Telcs munkái is tönkrementek, kivéve Geröfi Anna bronzszobrát, amely nemcsak hogy nem pusztult el, de a nagy hőségtől gyönyörű patinát kapott (*Merk-Rapcsányi 2011: 180*). Feltételezzük, hogy a plakett témáját a felesége halála után a személyes szép emlékek ihlették.

Férfiakt-ábrázolással kiállítások alkalmára készült alkotásokon találkozunk. A *Pécsi Országos Kiállításra* (1908) vert érmet a közoktatásügyi miniszter rendelte a vidéki kiállításokon kitüntetett művészek részére. Az éremmezőben a gondolataiba merülő férfiakt dominál, aki a művészt, illetve a képzőművészetet testesíti meg. A háttérben a Kolozsvári testvérek sárkányölő Szent György-szobra látható, amely a magyar középkori művészet kiemelkedő és újra aktuális példája, a nehézségek legyőzését szimbolizálja.

4. kép: Budapest Székesfőváros Díja, sportérem (1912)

A *Turini magyar kiállítás* (1911) c. triptichon jellegű, azaz hármastagolású vert plakett centrális részén a magyar pavilon épülete foglal helyet. Kétoldalt egy-egy mezítelen férfi áll, akik a barátság jeléül az épület felett kezét fognak, mellettük pedig Piemont tartomány, illetve Magyarország címerpajzsa.

Némely alkotáson a valós élet szereplői jelennek meg, így a *Magyar Numizmatikai Társulat* érmen (1908), amelyet Telcs a Társulat 1907-ben történő körmöcbányai kirándulásának emlékére mintázott. Az érem előlapján pénzverő munkást ábrázolt, amint éppen érmet ver. A bányaváros a Magyar Királyság egyik legjelentősebb, több száz éves pénzverőhelye volt. Így az érem egyben a magyar pénz- és éremverés szimbóluma is. A *Budapesti Leányegyesület* c. érmen (1909) pedig az egyesületet a derékig ábrázolt két lány jelképezi, akik egymás kezét fogják.

A szecessziós éremművészetben ritkán találkozunk neoklasszicista kompozíciókkal. A *Budapest Székesfőváros Díja* c. sportérmén (1912, 4. kép) Telcs a neoklasszicista és szecessziós elemeket ötvözte. Az ovális formátumú, egyoldalas füles érmen a Budapest várost jelképező Pallasz Athéné egy mezítelen fiúgyermeket vezet a város címerével ellátott oltárhoz, hogy babérágat helyezzen az ott álló arany bikafejes ivócsanakba, mögöttük pedig egymásra rakott könyveken bagoly ül, Pallasz Athéné jelképeként. A felirat jobbra, középen öt sorban: BUDA / PEST / SZÉKES / FŐVÁROS / DÍJA. Az érmen a felirat kompozíciós elem is, amely a balra elhelyezkedő oltárt egyensúlyozza. A sportdíjat a székesfőváros a budapesti polgári és népiskolai tanulók számára alapította.

Telcs az első világháború alatt a főváros katonai ügyosztályán dolgozott, és teljesen elhanyagolta a művészi munkát. Ez az egyik oka annak, hogy csupán néhány háborús témájú plakettet mintázott, másrészt 1916-tól az Erzsébet-szoborpályázat kötötte le energi-

áját. Háborús témájú plakettjei közül a *Front-ra induló katonák* (1915) az Éremkedvelők Egyesületének tagilletményplakettje volt. A realista stílusú alkotás zsánerkép-hangulatú. A művész nem a háború borzalmaival, hanem a bátran vonuló katonákat, a búcsúzó családot és a magába roskadó, síró édesanyát ábrázolta.

Ide tartozik még a *Manninger Vilmos Dr.* (1915) hadi orvos, valamint *Kövessházi Kövess Hermann báró* (1916) tábornagy portréja. Talán a legjelentősebb feladata az volt, amikor a magyar kormány 1916-ban az Erdélyt felszabadító *Arthur Arz* és *Erich von Falkenhayn* tábornokok plakettjének elkészítésével bízta meg. Ekkor Telcs a frontra ment, hogy a megbízásnak eleget tegyen. Arz és Falkenhayn kettős portréja mellett a tábornokokat külön-külön is megmintázta. Ugyanakkor *Curt von Morgen* tábornokot is megörökítette. A négy egyforma méretű alkotás hátlapja azonos. Az ábrázoltak tetteit a Szent György-kompozícióval méltatta, aki a legyőzött sárkányon áll, mellette Erdély címere.

Összefoglalva Telcs szecessziós éremművészetét, elmondhatjuk, hogy a portrékat naturalista felfogásban mintázta, a síkszerűsre való törekvés, a lágy kontúrok, a felületek finom kidolgozása és a kompozíciós megoldások azonban alkotásainak szecessziós jelleget kölcsönöznek. Osztrák iskolázottsága ellenére munkáit a francia stílus jellemezi, ami a lágy kontúrokban, az olvadékony formákban és a lapos felületekben, valamint a festőiség felé hajló hatásokban nyilvánult meg.

A modern magyar éremművészet kibontakozásához és fejlődéséhez Telcs pedagógiai munkájával is hozzájárult, tanítványok egész sorát nevelte, akik közül többen a magyar éremművészet jeles képviselői lettek. Telcs-tanítvány volt többek között *Berán Lajos* (1882-1943), *Brinkgreve Geurt* (1917-2005), *Juhász Gyula* (1876-1913), *Kuzmik Livia* (1898-?), *Mészáros Andor* (1900-1972), *Murányi Gyula* (1881-1920), *Reményi József* (1887-1977), *Vincze Pál* (1907-1994) stb. Tanítványai közül Remé-

nyi az Iparművészeti Iskolában 1927-től 1944-ig éremművészetet tanított, Berán pedig 1932-től 1943-ban bekövetkezett haláláig az Állami Pénzverde művészeti vezetője volt; Vincze Pál Londonban, Mészáros Andor pedig Ausztráliában vált neves éremművésszé.

Telcs az Éremkedvelők Egyesületének (ÉKE) munkájában 1905-től, annak alapításától alelnökként vett részt.

Telcs éremművészete nem zárult le az 1920-ig tartó szecessziós stílusú korszakkal, hanem amint vallja, csak hollandiai tapasztalatai alapján vált igazi érmésszé. Telcs Ede 1920 és 1922 között Hollandiában az utrechti Holland Királyi Van Kempen, Begeer és Vos-nemesfémüzemek éremsztályán dolgozott. Ennek a két évnek és a további utrechti megbízásoknak köszönhetően Telcs Ede a holland éremművészet történetébe is beírta a nevét. Hollandiai éveit a következő részben foglaljuk össze.

Baranyi Anna

Regélő bajaiak: 3. rész

A következő – ugyancsak *Stamfl Jenő* teremőr által megőrzött – bírósági történet közvetlenül az első világháború után esett meg. Ezt az ügyet is *Fülöp Gyula* bácsi tárgyalta, és szeptember végére tűzte ki.

A történelem viharaiiban szétszabdalt és megcsönkített Magyarországon sok volt a menekült és a kényszerből áttelepített család. A lakáshelyzet is gyökeresen megváltozott. Ebben az időben egy *Patasics* nevű jegyző – aki középkorú, jóképű férfi volt – költözött Bajára, miután megvásárolta a Széchenyi utcában egy *Tern Honóra* nevű hölgy házat. Tern Honóra sosem volt szép, de idős korára különösen megsúnyult. Szegény, amikor Isten a szépséget osztotta, igencsak a sor végén állt. A szerződés megkötésekor nem volt semmi baj, mindent rendben is találtak, még azt is, hogy miután a háznak egy fürdőszobája volt, átmenetileg közösen használják azt. Erre közösen kialakítottak egy szabályt, melyben rögzítették, hogy a napnak mely időszakában ki és mikor használhatja a fürdőszobát. Hát ez egy darabig ment is szépen, míg össze nem különböztek, és *Patasics*, az új tulajdonos fel nem jelentette Tern Honórát a fürdőszoba szabálytalan használata miatt. Amikor a volt tulajdonos megkapta az írást, melyben a bíróság elé idézik, éktelen haragra gerjedt. Magában dohogott, többször is átolvasta a

hivatalos papírt. „*Hát ez felháborító! Idős koromra ilyent kell megérnem! Majd én megmutatom, hogy fürdőszobát továbbra is úgy használom, ahogy akarom, és majd ő alkalmazkodik hozzám!*”

Ez így ment napokig, míg el nem érkezett a tárgyalás napja. Szép hosszú ősz volt. Az utakat, tereket mindenhol puha avar borította, melynek kellemesen fanyarkás illata megtöltötte a levegőt. Elérkezett szeptember vége. A tárgyalást délelőtt 10 órára tűzték ki, minden jel arra mutatott, hogy simán és egyszerűen megoldódik minden. De nem így történt. A tények ismertetése után elszabadultak az indulatok. Mindkét fél a maga igazát próbálta bizonyítani, de hasztalanul. *Fülöp Gyula* bácsi többször is megpróbálta megbékélésre bírni a feleket, de kísérlete hiábavalónak bizonyult, mivel egyik fél sem akart engedni az igazából. Az

ügyet viszont valahogy le kellett zárni, és ekkor *Gyula* bácsi igen komoly arccal feltette a mindent eldöntő kérdést: „*Nem is tudom megérteni, Patasics úr. Miért nem akar együtt fürödni a Honóra nagyságos asszonnyal?*” *Patasics*nak – nem számítva kérdésre – hirtelen még a lélegzete is elakadt, és vörös lett, mint a pulyka. Majd pillanatnyi kábulatából észhez térve csak ennyit tudott mondani: „*Fürdik vele az ördög!*” – aztán legyintett egyet, felállt, majd elindult kifelé. Ezzel véget ért a tárgyalás, és minden maradt a régi ben.

Jaeger (Jósvai) Bálint

„Kémek és diverzánsok” – alulnézetből (1944-1988)

Tantörténetek a kommunista diktatúra idejéből 3. rész

■ **Egy „hontalan állampolgár” mint embercsempész „(kém)zseni”**

F. Dániel, aki 1924-ben született Budapesten, 1947 és 1954 között – bizalmas közlése szerint – 360 embert szöktetett ki Magyarországról Ausztriába. Nem ismerjük a korszak embercsempészeinek számát, még a lebukottakét sem tudjuk pontosan, ennek ellenére F. Dániel működésének eredményességét kiemelkedőnek kell tartanunk, különösen, ha figyelembe vesszük a nyugati és a déli határörzés 1945-től történő folyamatos erősítését, minőségének javítását, politikai fontosságának rendszeres hangoztatását.

Életútja sok kérdésre magyarázatot ad. Napszámos édesapját kisgyermek korában elvesztette, anyját nem ismerte. Három testvére volt. Négy elemi végzet. Ötéves korától libapásztorként vándorolt Dunahasztitól Hódmezővásárhelyen át Kistelek környékéig. Volt gulyásbojtár *Pallavicini* örgróf birtokán. 1939-ben ifjúsági csereakció keretében – a Hatóság fogalmazása szerint: „kalandvágyból” – a náci uralom alatt álló Németországba került, ahol a Hitler-Jugend tagja lett, majd bevonult, és a páncélosoknál szolgált. Alakulatával harcolt Hollandiában, Belgiumban, Franciaországban, Jugoszláviában, Görögországban, Kréta szigetén, Afrikában, Olaszországban, végül Magyarországon. A székesfehérvári harcok során esett szovjet fogságba, ahonnan 1947 májusában szabadult. Német anyanyelvűként Magyarországról kitoloncolták. 1950. május 2-án tiltott határátlépés közben elfogták, és Sopronban őrizetbe vették. 1953. július 25-ig különböző helyeken tartották fogva, majd ismét kitoloncolták Ausztriába. 1953 októberéig a linzi Menekültotthonban húzta meg magát. Innen ment Bécsbe. A CIC már 1953 szeptemberében, Linzben beszervezte kémnek. Három hónapos kiképzést kapott, majd aláírta a beszervezését igazoló okiratot, amely öt évig volt érvényes. Fedőneve „*Andreas Fux*” lett. Azonosító száma: Yv.23-as, fényképes igazolványt is kapott. Működése során tizenegy lakást szerzett magyarokból szervezett, amerikai szolgálatba álló kémeknek.

Első útja 1953 decemberében vagy 1954 januárjának első felében történt. Megbízója a bécsi Rotschild Kórház (Kávéház) *Gold* (?) nevű vezetője volt, akitől két maroklöfegyvert is kapott. A bajai származású K. Ödön kémútját kellett biztosítani, akinek december 18-ig kellett adatokat gyűjtenie a főváros

környéki katonai repülőterekről. Rohoncnál lépték át a határt, ám K. adatgyűjtés helyett „friss menyasszonyánál” tüsténkedett, F. Dánielt pedig anyagilag rövidítette meg. (Embercsempészi közreműködéséért 4400 schillinget ígért neki, de csak 1200-at fizetett ki.) F. emiatt megfogadta, vele többet nem dolgozik. 1954. február 27-én személyesen is megismerte G-t a bécsi Colosseum Kávéházban. G-től újabb megbízást kapott, továbbá fényképezőgépet, csomagot, szöveget titkos üzenetváltásra. A címzett, akihez a „kis csomagot” el kellett juttatnia, feltehetően az amerikaiaknak dolgozott (?). F. Dániel sikeres volt útjai során, jól hasznosította a határ közeli szovjet katonák pénzéhségét. Kellő ellenszolgáltatás fejében még a gépkocsijukat is rendelkezésére bocsátották a „disszidenseknek”. Az F. Dániel által kiszöktetett magyarokért az USA bécsi, menekültekkel foglalkozó irodája személyenként 50-50 schillinget fizetett. Négy sikeres akció után 1954 májusában tartóztatták le. Hazai segítője K. *Emília* munkás származású varrónő, MSZT-, KIOSZ-tag volt, aki 1954 januárjában költözött Bajáról Budapestre.

Vizsgálati fogsága idején, a személyi motozása és a házkutatás során elkobzott értéktárgyai közül a „gyakorlatlan ügykezelés folytán” eltűnt pl. a Doxa órája. (Ezt a „szakmai hibát” a politikai perekből jól ismert *D. alezredes* csak kollégái jóindulatának köszönhetően úszta meg fegyelmi büntetés nélkül.) 1954. október 7-ére elkészült a vádirat, november 4-én pedig lezajlott a bírósági tárgyalás. F. Dánielt „*külföldi szervezet számára adatközléssel elkövetett folytatólagos, az állam érdekét súlyosan veszélyeztető kémkedés, kilenc rendbéli határátlépés, hat rendbéli tiltott határátlépés elősegítése, három esetben csoportos elősegítése, lőfegyver- és lőszerrejtegetés*” címén életfogytiglani börtönbüntetésre, valamint állampolgári jogainak tíz évre történő felfüggesztésére ítélte a *dr. Jónás Béla* vezette tanács. A másodrendű vádlott három rendbéli, csoportosan végrehajtott tiltott határátlépés elősegítése miatt kapott főbüntetesként négy év börtönt.

Az ítélet indoklása hangsúlyozta: „*A határátlépés elősegítésére irányuló tevékenységénél nem kell feltétlenül bekövetkeznie a határ tényleges átlépésének. Természetesen akkor is megáll ez a bűncselekmény, ha nem a tettes akaratóból marad el az eredmény, ti. – a határ tényleges átlépése.*” A bíróság

súlyosbító körülményként értékelte a „*többszörös halmazatot - az átlagot messze meghaladó rendkívüli széles tevékenységet, az aljas anyagi érzületől romlott életfelfogását, amelyből a vádlottak mindenre elszánt kalandor voltára kellett következtetnie a bíróságnak.*” A Legfelsőbb Bíróság – utalva bűncselekményük társadalmi veszélyességének „maximális” voltára – a vádlottak fellebbezését elutasította.

K. *Emília* apja 1956. január 16-án a BMB elnökének írt panaszos levelében kifogásolta, hogy a tárgyaláson őt nem hallgatták meg, lánya ügyéről nem tájékoztatták. Hangoztatta lánya ártatlanságát, aki befolyásolás alatt cselekedett. K. *Emília*, aki a kalocsai női börtönben töltötte büntetését, 1956. augusztus 29-én 1958. augusztus 3-ig feltételes szabadságra mehetett, de kegyelmi folyamodványát elutasították. F. Dániel 1956. október 24-én szabadult, s „az akkori zűrzavarban” ismét Bécsbe ment, tudván, hogy az nincs megszállva. Várakozása ellenére ott is „mindenben hátráltatva volt”, mert USA-zónába került. Magyarországon korábban megnősült, kislánya született, 1967. december 15-től osztrák állampolgár lett. Azért folyamodott kegyelemért a magyar bírósághoz, mert szerette volna törvényes jogával élve látogatni gyermekét.

A bíróságot azonban nem tudta meggyőzni, ezért 1968. december 24-én – nyilván a karácsonyi ünnepekre – beutazott Magyarországra, ahol letartóztatták. (A bíróság azzal érvelt, hogy F. Dániel büntetése nem évült el, ellene 1957. október 14-én a Váci Országos Börtön parancsnoka elfogatóparancsot adott ki. Büntetése „fogantatba vételének” tehát nincs akadálya. F. Dániel ekkor már vasbetonszerelőként, egy újítás tervével, a bécsi magyar követség hozzájárulásával indult Magyarországra. Mindent semmibe véve zárták ismét börtönbe.) Szabadulásának előjegyzett időpontja 1981. július 15. volt. Felesége, aki kislányukkal a Vas megyei Kemenespusztán élt, 1968 januárjában kegyelmi kérvényt adott be. Komoly, megalapozott érveit nem méltányolták. A kis család 1968. december 1-jétől munkanélküli segélyből tengődött. A váci börtön főhadnagy rendfokozatú nevelője nem javasolta kegyelemre. Ennek nyomán, a bíróság állásfoglalása alapján az Igazságügyi Minisztérium sem terjesztette kérelmüket az Elnöki Tanács elé. Végül 1969. augusztus 29-én megszületett a régen várt legfelsőbb elhatározás (ET 10-9-1969. sz.), amely elengedte a sokat túrt apa hátralévő börtönbüntetését. Vácról szeptember 2-án szállították a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetbe. Onnan a KEOK „még aznap áttette” a határon. Hogy végül hol és mikor sikerült a család egyesítés – nem tudjuk. De az „Odüsszeia” jórészt véget ért.

„Az hittem, nyugaton a csavargásból is meg tudok élni!”

1953. május 7-i kihallgatása alkalmával tette ezt a kijelentést Sch. Antal, 1933-as születésű, hat elemi végzettségű fiatal, amikor vizsgálótisztje tettének indítékait próbálta tisztázni. A kérdéseket kettőjüknek tették fel Győrben, elfogásukat követően.

Mit tudunk erről a két 19, illetve 20 éves fiatalemberről? Sch. Antal győri, K. Lajos mosonszentmiklósi születésű, mindketten munkás szülők gyermekei voltak. K. volt a fiatalabb, ő viszont egy évvel többet koptatta az általános iskola padjait. Mindketten szövómunkások lettek, a Győri Textilgyárban és egyebütt próbálták biztosítani megélhetésüket. Sch. 1951-ben elhagyta munkahelyét, és 1952 tavaszáig semmiféle munkát nem végzett. 1953-ban „másodfűtő” lett a MÁV-nál. K. Lajos 1948-ban elvégezve a hetedik osztályt, ugyancsak szövómunkásként kezdte kenyérkereső életét, de benne pislákkolt az előbbre jutás kicsinyke lángja, ezért szakérettségire jelentkezett. El is helyezték egy sátoraljaújhelyi kollégiumba, de gyenge tanulmányi eredménye miatt 1953. április 13-án elbocsátották. Sch. már

korábban foglalkozott a nyugatra távozás gondolatával, K. pedig továbbtanulási kísérlete első kudarcának hatására határozta el, hogy külföldön próbál szerencsét. A két elkeseredett barát 1953. április 14-én találkozott, és úgy döntöttek, Csehszlovákián át próbálnak eljutni az „ígéret földjére”. Tervet nem dolgoztak ki, „ahogy esik, úgy puffan” alapon indultak el. Az előkészület abból állt, hogy egy 1947-ben vásárolt forgópisztollyal (amelyet egy kisgyerektől vettek, és azóta rejtegettek) és hat darab, nem a fegyverhez való lőszerrel, egy rokon által rejtegetett 55 USA-dollárral elindultak Hédervár felé. (Gyalog, mivel az autóbust lekésték.) Április 16-án Mosonszentjánoson loptak egy kerékpárt, de a tulajdonos fenyegetése elől gyorsan odébbálltak. A bringa pumpáját „viccből” magukkal vitték. Úgy gondolták, hogy Hédervárnál csónakkal kelnek át a csehszlovák oldalra. Igen ám, de „utat tévesztettek”, és eredeti céljuk helyett a medvei Duna-híd felé haladtak. Éjfél után értek a hídhoz. Átkelésüket a határőrök tűzpárbaj nélkül megakadályozták.

Rendőrségi kihallgatásuk alkalmával vallották be, hogy a pumpát menekülés közben eldobták. K-t nem kellett a csatlakozásra rábeszélni, Sch. pedig szeretett dolgozni. Az ügyészségi meghallgatáson a pisztollyal kapcsolatos kérdések kerültek terítékre. Sch. hangoztatta: nem tudja, miért vitte magával, tagadva, hogy adott esetben a határőrökkel szemben próbálta volna használni. Vallották, hogy a fegyvert közösen vették. A pisztolyt Sch-nél egy ólban rejtegették, a töltények K-éknál lapangtak egy elhagyott sarokban. Nem kellett hozzá fegyverszakértői vélemény, hogy a Hatóság megállapítsa: a töltények német géppisztolyhoz valók, esetleges használatuk a fegyver tulajdonosát is veszélyeztette volna.

A Budapesti Megyei Bíróság ügyüket 1953. július 17-én tárgyalta. Velük szemben a vád: 1 rendbéli lopás, 1 rendbéli lőfegyver- és lőszerrejtegetés, 1 rendbéli tiltott határátlépés kísérlete. Ezen felül Sch. esetében „külföldi fizetőeszköz beszolgáltatásának elmulasztása, valamint az ország területéről engedély nélküli kivitele által a tervszerű devizagazdálkodás rendjének veszélyeztetése.” A mindössze 50 percig (!) tartó tárgyaláson egyetlen új „mozzanatra” derült

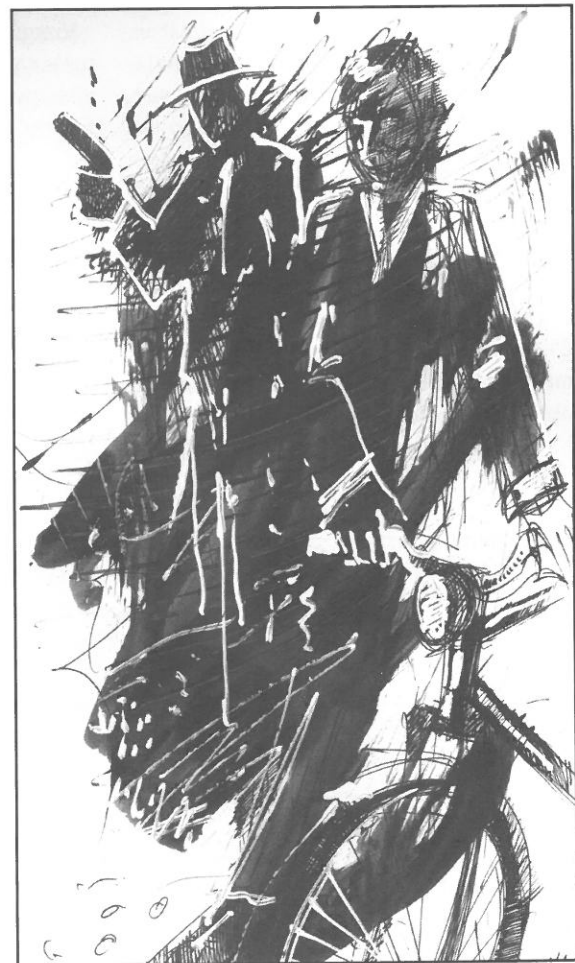
fény: ti. a vállalkozó kedvű fiatalok a kerékpár-akció előtt szeszitalal erősítették a lelküket, minélfogva „jó kedvük” volt. Bűncselekményükért első fokon 2 év 6 hónapi elzárásra, illetve 2 évre ítélte őket a bíróság. Az ügyészség végindítványában enyhének ítélte a büntetéseket a „többszöri halmazat” kellő súlyú értékelésének mellőzése és a bűncselekmény „igen súlyos” voltára való tekintettel.

A Legfelsőbb Bíróság 1953. október 21-én tárgyalta a két fiatal ügyét, az elsőrendű vádlott büntetését felemelte 3 év és hat hónapra. Az ítélet szerint „személyében jelentősebb társadalmi veszélyesség mutatkozik, és csak hosszabb börtönbüntetés alkalmas megfelelő átnevelésre.”

K. az oroszlanói bányában dolgozott, és 130-140%-ot teljesített. Apja 1954. március 29-én kegyelmi kérelmet terjesztett elő, hangoztatva, hogy a „legjobb gyermeke volt.” A bíróság a kérelmet elutasította. Az Elnöki Tanács 1955. április 20-i elhatározásával Sch. Antal hátralévő börtönbüntetését elengedte. Hogy a két huszoneves fiatal utóbb levonta-e a szükséges következtetéseket, jó lenne tudni.

Párttagok az aknamezőn

1952. augusztus 12-én a Budapesti Megyei Bíróság 14 óra 35 perctől 16 óráig tartó

zárt tárgyaláson, közlési tilalom elrendelésével hozott ítéletet három vádlott ügyében. Egy 1932-ben született cementlaboráns, egy 1902-es elektroműszerész és egy 1911-es (volt csendőr törzsőrmester) gépkocsivezető megdöbbenet hallgatta a tanácsvezető bíró szavait. Az I. rendű vádlott *W. János* főbüntetése életfogytiglani börtön, a másodrendű *B. Béláé* 15 év, a harmadrendű *M. (M) Jánosé* pedig 8 év lett. Mindegyiküket tíz évre tiltották el a közügyek gyakorlásától, és megfosztották őket teljes vagyonuktól. Milyen vádakot ítélt bizonyítottak a BMB? *W. J.-t* egy rendbéli „folytatólagosan elkövetett kémkedéssel, 3 rendbéli tiltott határ-átlépéssel, lőfegyver és lőszerrejtegetéssel, valamint robbanóanyag beszolgáltatási kötelezettségének elmulasztásával, *B. Bélát* „kémkedésre vállalkozással” és kémkedés elősegítésével, *M. (M) Jánost* pedig a demokratikus államrend elleni „szövetkezés-sel”. Ítéletük indoklásában súlyosbítóként a bíróság kiemelte *W. János* „mindenre kiterjedő kiképzését”, *B. Béla* cselekményének „igen nagy súlyát”, *M. (M) Jánosnál* pedig csendőr múltját. Párttagságuk (MDP, SzDP, MDP) ezúttal nem képezte mérlegelés tárgyát, a bíróság – eltérően általános gyakorlatától – nem hangsúlyozta „osztályarulásukat”.

E három alacsony iskolázottságú – hat-hat elemi, egyikük esetében még egy három éves tanfolyam – munkásember, de főként az elsőrendű vádlott története *Berkesi András* tollára kívánkozna. Az iratokból a következők hámozhatók ki. *W. János* 1950. január 16-án barátjával Sopronból úti okmányok nélkül Ausztriába szökött. Bécsben jelentkezett az amerikai zóna parancsnokságán. A CIC emberei kihallgatták, majd Salzburgba szállították. Ott ismét kihallgatták. Érdeklődtek a magyarországi általános politikai hangulatról, a soproni iskolákról, utolsó munkahelye, a Tatabányai Cementgyár termelési adatairól. Néhány nappal később részletes vázlatot készítettek vele a cementgyárról, a vasútállomásról és az annak közelében lévő cementpárlóról.

1951 áprilisában „egy horthysta ezredes” felszólítására vállalkozott Magyarország elleni kémkedésre. Salzburg környékén, majd Németországban részletes kémkiképzésben részesült. (titkosírás, lökiképzés stb.) Ennek keretében „fasisztabarát”, a Magyar Népköztársaság elleni gyűlölet felkeltésére alkalmas nevelést is kapott. Bemutatták egy *Miksa* nevű magyar származású amerikai tábornoknak (?). Az felszólította őt, hogy *P. ügynökkel* szökjön át Magyarországra, Balatonszemesen keressen fel egy volt csendőr törzsőrmestert (*M. Jánost*), kézbesítse neki a titkosírással

írt, utasításokat tartalmazó levelet. Készítsen egy nagy teljesítményű rádió adó-vevő készüléket kémadatok továbbítása céljából, továbbá rejtekhelyet a később átdobandó kémek számára, akik terror- és diverziós cselekményeket fognak végrehajtani.

1951. október 13-án kellett volna elhelyezni a határ közeli rejtekhelyen az átdobandó személyek működéséhez nélkülözhetetlen felszereléseket. Ez – ismeretlen okok miatt – csak november 15-én történt meg, amikor is *P. ügynökkel* együtt *Velem* környékén átlépték a határt, és Pósfán elrejtették a felszereléseket (pisztolyokat, kézigránátokat stb.). Balatonszemesen nem találták meg a címzettet, ezért továbbutaztak a fővárosba, ahol felkeresték *P. régi barátját, B. Bélát*. Beszervezték, adtak neki 500 forintot. Neki kellett jelteni a salzburgiaknak: a rádió adó-vevő és a rejtekhely adva volt. (A rejtekhelyet napok alatt alakították ki. A szakértői vizsgálat szerint a beszerzett rádió adó-vevő alkatrészekkel – összeállítás esetén – alkalmas lett volna a hírek továbbítására, akár több ezer kilométer távolságra is.) Főton, egy gyümölcsösben vett is egy hétvégi házat. *W. Jánosék* itt készültek fel a visszaújtjukra. 1951. október 20-án, a hajnali órákban kettesben Celldömölkön át Pósfára mentek, magukhoz vették a felszerelést, és október 23-án kora reggel a határhoz érve aknára léptek. Sérülésük ellenére átjutottak Ausztriába. *P.* belehalt sérülésébe. *W. Jánost* az osztrák határőrök elfogták, és átadták magyar kollégáinknak.

A balatonszemesi, büntetett előéletű csendőr törzsőrmester egykori felettesének, a később nyugatra szökött *K. Lászlónak* nem vált be a politikai jóslata: rendszerváltozás nem következett be „hamarosan” Magyarországon. *M. (M) János* férfikorának legszebb éveiben a csolnoki 9. sz. aknában termelte a szemet, 140-170%-ra teljesítve a normát. Az Elnöki Tanács csak 1956. szeptember 19-én kelt elhatározásával méltányolta buzgalmát, leszállítva főbüntetését 6 évre. *B. Béla* 1956. július 7-én szabadult, büntetésének félbeszakításával. Mivel az 56-os események során „lakásában tartózkodott”, azaz nem vett részt a forradalom és szabadságharc eseményeiben, az Elnöki Tanács 1957. december 15-én kelt elhatározásával börtönbüntetésének hátralévő részét elengedte. A joghátrányok alól viszont csak az 1973. október 16-án hozott bírósági határozat nyomán mentesült.

Az I. rendű vádlott *W. János* apja 1957. szeptember 27-én kelt kegyelmi kérvényében hangoztatta: „Az *ÁVH* budapesti központjában hosszú szenvedések után bebizonyították, hogy *fiam bűnös... zárkájában volt egy agent-provokátor (sic!), s ő diktálta, hogy mit*

mondjon a fiam a kihallgatások alatt... sok mindent aláírtattak vele, amiről sem az aláírás előtt, sem utána nem tudott és nem hallott.” 1956. október 27-én szabadult Vácról, 1957. január 25-én az üzemből vitte el a rendőrség. Hat évet ült börtönben, mindkét bátyja a rendszer híve, párt-, illetve KISZ-tag. Az idősebb gépészmérnök, a fiatalabb egyetemi hallgató. Az apa kérelme csak 1959. július 20-án talált meghallgatásra. Fiának, a „CIC kémjének” börtönbüntetését negyedelve, a hátralévő időt feltételesen elengedték. A hátrányok alóli mentesítése viszont még 1976 decemberében sem történt meg. Vajon egy ilyen családból miért szökik meg valaki? És a vallomásokból mi volt (mi lett volna, ha van igazságszolgáltatás) bizonyítható?

- Folytatjuk -

Gergely Ferenc

Ebben az évben az Erdei László Honvéd Alezredes Alapítvány által létrehozott, *Baja Város Hírnevéért* díj kitüntetésétje

SZENTIVÁNYI GÁBOR nagykövet

Elismerését április 15-én vette át a Városházán.

A lapunkban is számos alkalommal publikáló diplomata volt többek között a bajai halfőző fesztivál ötletgazdája.

Kitüntetéséhez sok szeretettel gratulálunk!

A Bajai Honpolgár szerkesztősége

A Bajai Honpolgár

friss számai városunkban jelenleg az alábbi helyeken vásárolhatók meg.

Ady Endre Városi Könyvtár és Művelődési Központ,

Munkácsy Mihály utca 9.

BERMIN ABC, Vöröskereszt tér 1.

CBA Belvárosi ABC, Eötvös utca 1.

CBA Delta Market, Szabadság utca 44.

Cserba Optika,

Batthyány Lajos utca 18.

Lira Könyvesbolt,

Déri Frigyes sétány 5.

Nacsa ABC, Szent László utca 20.

Nagy István Képtár, Arany János utca 1.

Sirály ABC, Sirály utca 4.

Tourinform Iroda, Baja Marketing Kft,
Szentháromság tér 11.

Miért éppen Szíria?

■ Elég nehéz lehet ma megérteni, hogy miért akart bárki is Szíriába menni. Nehéz elfelejteni, hogy nem folyt mindig vér az utcákon, különösen azok számára, akik semmit sem tudnak a háború előtti országról. Valami miatt Szíria a háború előtt a legtöbb európai ember számára ismeretlen volt, még akkor is fehér folt tudott maradni sokat tudatában, amikor tömegek mentek nyaralni a szomszédos Jordániába. Egy hét aquabai nyaralásról visszatérők is kerek szemekkel meredtek ránk: Hová mentetek? Szíriába? Normálisak vagytok?! Az valami veszélyes hely, nem? Nem, akkoriban egyáltalán nem volt az. Sőt, a legbarátságosabb országok egyike volt, bár tényleg gyökeresen más, mint az általunk megszokott Európa.

Kicsit mindig irigyeltem a MÁV-os gyerekek vasutas igazolványát, amellyel ingyen utazgattak keresztül-kasul az országon, csak hanyagul felvillantva azt a kalauznak. Ők meg nagyon irigyeltek engem, mert én reptéri gyerek voltam, akinek évente ugyan csak egyetlen ingyen utazása volt, de az repülővel; bárhová, ahová a Malév repült. Ez olyan lehetőségeket adott, amely sok embernek nem adatott meg. Hiszen ha a költségvetésből ki lehet húzni a repjegy árát, akkor egy egzotikus ország körbeutazása olcsóbb lehet, mint két hét balatoni nyaralás. Pláne, ha az ember hajlandó lemondani némi kényelemtől.

Így aztán egy bizonyóra szép tavaszi napon ott álltunk a hűgommal a Malév-brosúrával, amelyen szép piros csíkok ágaztak szerteszét Budapestről, mutatva, mi minden lehetséges, és azon morfondíroztam, mit is lehetne ebből kihozni. Egyrészt a célország nem lehetett túl drága, mert odajutni nem volt elég, el is kellett ott tölteni némi időt. Másrészt szempont volt, hogy ne legyen túl népszerű úticél, mert a jegy ugyan ingyen volt, de csak akkor mehettünk, ha maradt üres hely a gépen, nem is beszélve arról, hogy visszafelé is ez volt a helyzet. A harmadik szempont az volt, hogy legyen érdekes.

Így esett a választás Isztambulra. Igen, tudom, az nem Szíria, viszont addig tervezgettük a török útvonalat, hogy a látóvalók sorának vége már jóval közelebb volt Damaszkuszhoz, mint Isztambulhoz. Ugyan miért küzdenénk vissza magunkat a kiindulási ponthoz, ha akár Damaszkuszból is hazarepülhetünk?

Na, ezért pont Szíria!

Hazudnék, ha azt állítanám, hogy nem voltunk mi magunk is kicsit berezelve a saját döntésünkötől. Azért mégiscsak egy olyan ország, amiben sivatag van meg tévék, és rendesen muzulmán, sarián alapuló törvénykezéssel. Arról nem is beszélve, hogy biztosan elkap az ember valamit, azon a klímán már bármi elképzelhető. Már Törökországban is minden turista nagyon tudatosan táplálkozott. Tudatosan kerültek mindent, ami nem volt frissen átsütve, vagy csapvizet tartalmazhatott. Mi azért nem rettegünk ennyire, de a szír határ előtt komolyan megbeszéltük, hogy mostantól oda kell figyelni, mert ez most már hű, de komoly dolog, nem hiányzik nekünk valami gyilkos kór. Mindegy, milyen meleg van, inentől például nem lesz fagy, mert az garantált szalmonella-fertőzést jelent. Csapvízről nem is beszélve, inentől csak üvegeset iszunk.

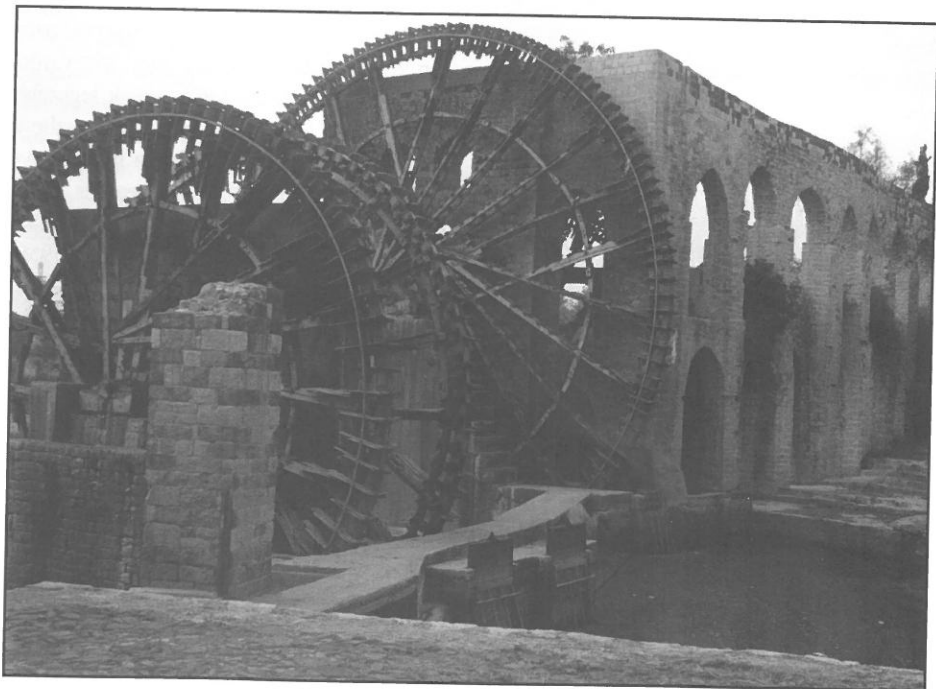
Izgatottan ültünk a buszon, várva valami igazi harmadik-világbeli határátkelést. Zord katonákkal, hátizsák-kiforgatással, szűrős nézéssel, gyanakvó kérdésekkel. Ehhez képest mosoly, pecsét, puff, bent is voltunk az országban. Még kezünkben volt az útlevel, várva, mikor jön az igazi vizsgálat, amikor a rozzant buszunk megállt, nyilvánvalóan szír sofőrje leugrott, majd két pillanat múlva újra megjelent. Kezünkbe nyomott egy-egy tölcsér fagyit, ezzel üdvözölve minket az országukban. Nesze neked, zord arab ha-

ramiak kényszerképzete, nesze neked, nem eszünk fagyit! Ide még visszajövünk!

Mint mindenhol, Aleppóban is a legolcsóbb szállások egyikén kötöttünk ki. A legolcsóbb egyébként nem feltétlenül a legrosszabb. A szálloda tetején mindig aludt legalább öt-hat, hozzánk hasonló utazó. És aki egyetlen éjszakát is eltöltött már egy betonkockában az arab nyár idején, az pontosan tudja, hogy a tetőn alvás a legjobb. Jár a levegő, esőre pedig gyakorlatilag semmi esély. Estéknél kellemesen elbeszélgethetsz a többi utazóval, reggel pedig a legközelebbi müezzín ébreszt. Utóbbi persze a füledt szobákhoz is szériaként tartozik. Innen indultunk minden nap, felfedezni a várost.

Aleppónak két fő nevezetessége volt. Az egyik a bevehetetlen citadella, amely a város közepén, egy mesterséges domb tetején állt, a másik közvetlen vele szemben a bazár.

Mi a kettő közötti téren üldögéltünk egy teaházban, vízipipánkat élvezve, amikor a szomszéd asztaltól a pincérel üzenetet küldött egy férfi. Éppúgy, mint a filmekben. Csak beszélgetni akart velünk, így aztán egy asztalhoz ültünk és elbeszélgettünk. Amikor este bezárt a teaház, emberünk taxit rendelt, hogy elmenjünk valahová, ami nyitva van még ilyenkor is. A taxis valószínűleg kicsit félreérthette a szituációt, mert olyan helyre vitt minket, ahol iszonyú hangos zene szólt, egymás hangját

Hama, vízemelő kerekek

Fotók: Józ András

Palmyra romjai

se hallottuk, pedig egy kerthelyiség volt. Rádásul a színpadon körbe-körbe lányok sétálgattak. Akkor jöttünk rá, hol vagyunk, amikor a pincér megkérdezte, melyik lányt óhajtjuk. Inkább leléptünk. Nem gondoltuk volna, hogy szír kuplerájt is látni fogunk, még ha véletlenül is. Inkább megbeszéltük, hogy majd másnap este találkozunk, és akkor a fiát, *Amirt* is bemutatja.

Amirről kiderült, hogy a legkevésbé sem felel meg az arab sztereotípiának, ahogyan a barátja, *Mohamed* sem. A hagyományos fehér dzselleba és kockás kufija helyett Metallica-póló, farmer és tornacipő volt rajtuk. Mindketten metálrájangók voltak, és teaház helyett inkább az örmény negyed egyik kocsmájába vittek minket sörözni. Azóta is emlegetjük, hogy kifelé menet az egyik vendég visszatartotta Amirt, és a fülébe súgta, vigyázzon velünk, mert könnyen lehet, hogy kémek vagyunk. Azóta se néztek kémnek. Kicsit hiányolom is.

Az aleppói bazárban is elég sok időt eltöltöttünk, mindenféle vásárlási szándék nélkül. A legtöbb üzletben az árukészlet ugyanolyan, mint amit már a boltos ükapja is árult, és mindegyikük nagyon barátságos. Egyikük rámenősen invitált a boltjába egy teára. Kicsit vonakodtunk, mert ha el akarunk valamit adni, akkor mindent bevetnek. Mi meg nem akartunk semmit venni, viszont roppant kellemetlen lett volna kiszűnyogni a boltból, miután megvendégelték minket. Láthatta rajtunk, hogy mi jár a

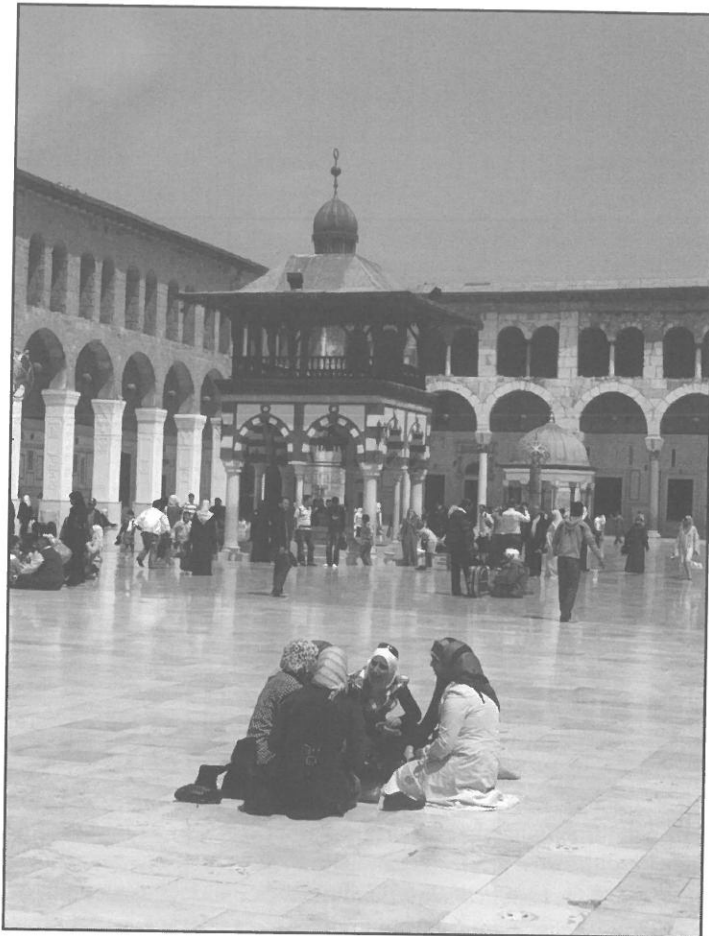
fejünkben, így csak annyit mondott: beduin sátrakkal foglalkozom, tudom, hogy nem fogtok vásárolni, csak beszélgetni akarok veletek, meg inni egy teát. És tényleg így lett. Kellemesen elbeszélgettünk és másnap, amikor arra jártunk, azonnal kiszűrt a tömegben, és széles mosollyal integetett: „Gyertek, igyunk meg egy teát ma is!”

Aleppótól nem túl messze állt Szent Simeon kolostorának romja. Igazából Simeon

aktív korában még csak egy oszlop állt itt, valamint a szent az oszlop tetején. A remeteségnek ezt a furcsa formáját választotta. Így vissza is vonult magányosságba, meg nem is. Az emberek meg jöttek csöstell hallani a tanításait. Aztán elhunytával is jöttek még, és egyrészt apró szilánkokként elhordták az oszlopot emlékebe, másrészt felhúzták a maradék köré a kolostort. A romok között meglepő módon egy ma-

Az aleppói citadella kapuja

Az Omajjád-mecset udvara Damaszkuszban

gyar testvérpárral futottunk össze, így visszafelé együtt indultunk stoppolni. Nem tartott sokáig, míg megállt valaki. Konkrétan egy kohósalakot szállító teherautó. Ők a platóra másztak, mi a fülkébe, és már indultunk is. A sofőr és a kocsikisérő is roppant büszke volt, hogy külföldi turistákat fuvarozhat. Közös szókinccsünk ugyan egyáltalán nem volt, de a felénk nyújtott fekete nejlonzacskó, belőle kiálló két szívószállal egyértelműen kínálás volt. Meglepődve tapasztaltuk, hogy sör van a szatyorban. Már mint nem egy üveg sör, hanem sör, közvetlenül a zacskóba csapolva. Nem is volt rossz.

Kicsit délebbre egy másik civilizáció romvárosában barangoltunk szinte teljesen egyedül, amikor egy arra motorozó fickó leszóltott minket, hogy meghívjon a családjához. Hát persze, miért ne. A világ más táján a normális reakció biztosan nem ez lenne, de kezdtünk belerázódni abba, hogy nem kell mindenkiben a potenciális veszélyt látni. Miközben a család nappalijában a szőnyegen ülve teát hörpöltünk, a családfő előtűrt néhány régiséget, hogy megmutassa. Kerekedett a szemünk. Láthatóan régi, üveg-, kerámia- és bronz tárgyakat szedett elő. Számunkra az ilyesmi

itt is leginkább mosolygásra szorítkozott, de meglepően sokat el lehet mondani szavak nélkül is. Vendéglátónk azonnal merített nekünk egy-egy pohár vizet a kannából. Hogyan is utasíthatuk volna vissza? A család fiatal lányai nagy örömmel látták, hogy végre lányvendég is érkezett. Azonnal el is rabolták a hűgomat, és nekiálltak beduin módra kisminkelni. Meg kell hagyni, mindegyiküknek tökéletesen volt kihúzva a szeme. A technikájuk kicsit más, mint a nyugati. A szemfesték por formában van, amibe egy vékony pálcikát mártanak, rácsukják a szemhéjukat, oldalra kihúzzák, és kész is. Egy szem, egy mozdulat.

Egyszerűen nem tudtuk túltenni magunkat azon, hogy minden egyes ember úgy érzi, hogy ha mi Szíriát látogatjuk meg, akkor egyben az ő személyes vendégeik is vagyunk. Saját magunk előtt kellett folyamatosan szégyenkeznünk, hogy titkon mindig azt vártuk, hogy na, most állnak elő azzal, hogy fizessünk, vagy vegyünk valamit.

Megnéztük Szíria egyik legkedveltebb nyaralóhelyét, a tengerparti Tartúsz is. Nappal nem volt nagy élet, de ahogy beesteledett, és kicsit lehűlt a levegő, előkerültek az emberek is. A tengerparti hatsávost utat estére lezárták a forgalom elől, kitele-

csak múzeumi tárlókban léteznek, ott is ezer darabból összeragasztva. Itt meg a kezünkbe nyomták, hogy tessék, nézzétek csak meg. Kicsit félve kérdeztem meg, hogy mégis honnan vannak. Ó, hát itt ásta ki a falu mellett. Nagyjából úgy beszélt róla, mintha krumpliról lenne szó. „Gyertek, elviszlek, megmutatom, hol!” Fel is pattantunk hárman egy motorra, és elrobogtunk a falu szélére, ahol egy beduin sátor állt egy nagy gödör szélén. „Na, ott!” – mutatta a gödört, majd a sátorba terelgetett minket, ahol a barátai lak-

pültek a kávéházak, az árusok, a céllövődék és úgy általában minden, ami egy ilyen helyre kell. Meg természetesen előkerültek a nyaraló családok is. Rengeteg gyerek büszke apák, nagyapák, anyukák, nagy mamák – három generáció együtt nyaral. Persze voltak fiatal lányok is, akiknek csak a szeme látszott ki a csador alól. És hiába azt gondolnánk, hogy az arab lányok nem nézik meg az utcán a pasikat, hát nagyon tévedünk. Csador ide, burka oda, ha egy arab lány megnéz, az ugyan csak egy szem villanás lesz, de nagyon alapos. Nyaralást a Közel-Keleten sehol nem lehet elképzelni piknik nélkül. A tengerparton itt is, ott is nagy családok csoportosultak a kiterített szőnyegek a gázfűző körül, amelyen mindig forrt egy kanna tea. Természetesen elképzelhetetlen volt, hogy úgy sétáljunk, hogy ne hívjanak meg lépten-nyomon egy teára, szelet dinnyére, marék mogyoróra. Persze Tartúsz sem üdülőtelep. Itt mindennek hosszú történelme van. Például, amikor a keresztetek kénytelen-kelletlen elhagyták a Szentföldet, a várossal szemközti kis sziget erődjéből indultak haza az utolsó hajók. Nem túl messze azonban egy sokkal jelentősebb vár is állt.

Krak des Chevaliers pont úgy nézett ki, mint amikor elhagyták a kereszties lovagok. Éppen olyan volt, amelyet a gyerekek szeretnének építeni homokból. Kerek bástyák, magas falak, tornyok, felvonóhíd. Minden közel tökéletes állapotban.

Onnan pedig csak egy ugrás Hama a híres vízemelő kerekével. A technológia ugyanaz volt, mint amit a rómaiak használtak. A folyó megforgatta a hatalmas kerekeket, pont mint egy vízimalomnál, de az nem malomkővet hajtott, egyszerűen csak a kerékre rögzített edényeket emelte fel, amelyekből fent aztán a vízvezetékbe ömlött a víz, ahogy fordult a kerék. A hamai nagymecset vízellátását egészen az ötvenes évekig egy ilyen oldotta meg. Még mindig forogtak, és öntötték a vizet az akvaduktba, de igazából már nem használták őket. A legnagyobb kerék egy több mint 20 méter átmérőjű óriás volt. A tengely nyikorgása megremegtette az ember csontjait is. Aki egyszer hallotta, soha nem fogja elfelejteni. Hihetetlen érzés volt működés közben látni valamit, amiről azt hittük, csak történelemlékek rajzain léteznek.

Hasonló rendszer működött Damaszkuszban is, ahol már 700 évvel ezelőtt olyan kórház épült, amelyben volt folyóvíz. Damaszkusz történelmében 700 év szinte semmi, egyike a legrégebb óta lakott településeknek. A környékről 11 000 éves leletek is kerültek elő, a város területén feltárt

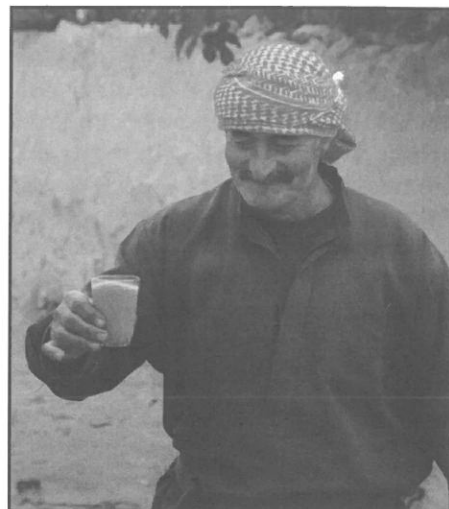
legrégebbi tárgyak is több mint 8000 évesek. A város közepén, az Omajjád-mecset helyén egy Jupiter-templom állt, amelyet alig 2000 évvel ezelőtt építettek a korábbi Hadad-templom helyén. A leírások szerint a templom elé piacteret is terveztek a rómaiak. Érdekesség, hogy a bazar most is pont ott működött. A fő bevásárlóutca tömegén átküzdve magunkat elértük a Jupiter-templom megmaradt kapuját, mögötte a mecsettel, amely jó ideig keresztény templom volt, majd hetven évig templom és mecset egyben. Keresztelő Szent János fejét a mai napig itt őrzik nagy becsben, illetve a legenda szerint Jézus is a mecset egyik minaretjéből fog leereszkedni, amikor visszatér a földre. Mert – talán egyeseknek meglepő lehet – a muszlimoknál prófétaként tisztelik Jézust is, akárcsak Mózes. A mecsetet nem csak hívők látogathatták, így az elvárásoknak megfelelően, illedelmesen felöltözve mi is bemehettünk. Mivel Mohamed halála után alig hetven évvel épült, az elrendezés erősen hasonlított az első mecsetre, amely eredetileg datolyaszárító volt. Az udvart árkádok vették körül, ahol sokan üldögéltek, beszélgettek. Az épületben is zajlott az élet. Volt, aki imádkozott, volt, aki tanított, illetve tanult, de akadt olyan is, aki éppen a hűvösben szunyókált. És persze voltak gyerekek is, akik, mint a világon bárhol, szaladgáltak. Hihetetlen volt a csend és a

nyugalom egy amúgy észvesztően zajos város közepén, ahol a forgalom látható szabályok nélkül folyt.

Az utca káoszát az országban bárhol hátra lehetett hagyni egy pillanat alatt, csak be kellett ülni valahová egy teára, kikérni egy vízpipát, és nézni, ahogyan folyik az élet az utcán, évezredek óta töretlenül. Hiába váltotta fel az olajmécsest a villanykörte, hiába hozta az árut teherautó a tevekaraván helyett, valójában a lényeg nem változott. Emberek éltek, dolgoztak, pihentek, és a lehető legkevésbé sem voltak idegesek.

És hogy visszamentünk-e? Hogyan is tudtunk volna ellenállni?!

Körmöczy Áron

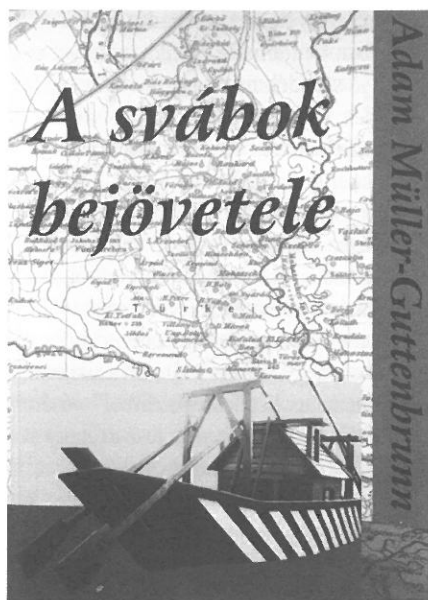
FELHÍVÁS

Kedves Olvasóink! Az Önök segítségével új sorozatot szeretnénk indítani lapunkban **ARCOK, HELYEK, TÖRTÉNETEK – MESÉLŐ FÉNYKÉPEK** címmel. Ha van a birtokukban olyan, lehetőleg 1980 előtt készült, bajai témájú vagy felismerhető bajai személyeket (is) ábrázoló fotó és egy hozzá tartozó történet (akár családi legenda is), kérjük, osszák meg velünk! Ha segítenek, terveink szerint havonta közölnénk ilyen képeket és rövid, legfeljebb 3000 karakterből álló történeteket.

Beküldendő anyagaikat e-mail címünkre várjuk (bajaihonpolgar@gmail.com), de leadhathatják azokat szerkesztőtársainknak is, akik a szóban elmondott történeteket szívesen lejegyzik. (Az értékes családi fotókat természetesen visszajuttatjuk tulajdonosaiknak.) Izgatottan várjuk a képeket és a sztorikat!

A Szerkesztőség

A nagy sváb csalódás

■ Hogy a magyarországi némettség története iránt van érdeklődés, azt nehéz lenne tagadni, hiszen a témában meghirdetett előadások általában szép számú közönséget vonzanak.

Alighanem komoly igény lenne a „svábok” történetének szépirodalmi feldolgozására is, hiszen művészien ábrázolt, egyes emberi sorok révén mindenféle történelmi folyamat sokkal átélhetőbbé válik a témában kevésbé jártas olvasó számára is. Mindez magyarázhatja, miért is jelent meg komoly nézősereg az *Imedias Kiadó* új kiadványának bajai bemutatóján. Ha azonban a könyvet megvásárlók végig is olvassák az ott szinte egekig magasztalt regényt, alighanem komoly csalódás éri őket.

A svábok bejövetele (*Der große Schwabenzug*) természetesen nem friss alkotás, hanem egy eredetileg 1913-ban megjelent regény új, magyar nyelvű kiadása, amelynek története a magyarországi némettség legnagyobb részét képező ún. Duna menti svábok letelepítésének idejébe, a 18. századba repíti vissza az olvasót. A mű szerzője a Temesi Bánságból származó, de életének nagy részét Bécsben leélő *Adam Müller-Guttenbrunn* (1852-1923), aki mérsékelt sikeres újságírói és színgazgatói pályája után fordult az előző századelőn divatos műfajhoz, a szülőföld-regényekhez

(*Heimatroman*), amelyekkel abban az időben viszonylag ismertté vált. Ezen regények többségében a Duna menti svábok múltját és jelenét örökítették meg, erősen idealizált formában. Irodalmi tevékenységének értékéről mára erősen megoszlanak a vélemények; igaz, ebbe „magyarfalónak” és antiszemita-nak bélyegzett kultúrpolitikai tevékenysége is belejátszott. Életművének egyik kiváló ismerője, *Fritz Martini* szerint regényei fontos dokumentumai egy mára elveszett múltnak, ugyanakkor (a népek között) elmélyítette az elválasztó árkokat akkor, amikor inkább hidat kellett volna építenie köztük. A fent említett minősítések ugyan erősen túlzóak, tény azonban, hogy regényeit a német kisebbségi jogok kiszélesítésének szolgálatába kívánta állítani (pl. a Monarchia föderatív átalakítását, illetve Burgenland Magyarországról való leválasztását követelte), s ezzel szembekerült korának magyar politikusaival. A hazai német kisebbségek számára a magyar helyett az osztrák orientációt tartotta volna követendő példának, ezzel egyébként köztük is kisebbségben maradt.

Bár életművét a mai irodalmi kánon nem tartja kiemelkedő jelentőségűnek, mégis számos szállóigévé vált mondás, illetve a svábokról és a magyarokról német nyelvterületen kialakult, gyakran máig élő sztereotípiá neki köszönhető.

Hogy a saját korának mára némileg elavult szellemiségét, gondolatvilágát erősen magán viselő könyvet valóban érdemes-e ma érdemi szöveggondozás, magyarázó lábjegyzetek, az életmű ismertetése nélkül piacra dobni, az legalábbis kérdéses, de ettől még maga a regény akár izgalmas olvasmány is lehetne. Erről azonban szó sincs: *A svábok bejövetele* – ne szépítsük – a 21. századi olvasó számára legalábbis rossz regény, amelyen még többet ront a rendkívül igénytelen fordítás.

Kizárólag a történelmi hitelesség oldaláról vizsgálva a regényt, aránylag kevés kritika érheti, a szerző a Temesi Bánság és az ún. Sváb-Törökország betelepítésére vonatkozó, 1913-ban rendelkezésre álló (azóta persze sokat bővült) forrásokat láthatóan felhasználta, így vaskos tárgyi tévedésekkel nem kell szembeülnünk a kötetben. (Hogy *Pankóczy* báró fia már az 1730-as években az évtizedekkel később alapított bécsi magyar testőrgárdába vágyakozik, attól nagyvonalúan tekintünk el.) Az persze feltűnő, hogy a regény sváb szereplői szinte egytől egyig dolgos, talpig becsületes, hitükhöz és erkölceikhez hű polgárok, míg a néhány magyar szereplőre a tétlenség, a nyereszkeskedés és az állandó irigység, elégedetlenség a jellemző ahelyett, hogy az országukat a töröktől felszabadító Habsburgok iránti hűségüket nyilvánítanák ki. Galád módon magukhoz csábított német jobbágyaikon is csak élösködni, hatalmaskodni akarnak. Nem vitás, voltak ilyen, a regényben megjelenített figurákhoz hasonló szereplői is a közös történelemnek, a torzító általánosítás azonban aligha szerencsés. (A Bánátban szintén jelen lévő szerbekkel és románokkal az író valamivel empatikusabban bánik, bár az is inkább a magasabb rendű kultúra jóteknony nagylelkűségének tűnik.) Az is feltűnhet, hogy a Bánátba érkező németek szinte csak a hovágyással és az éghajlattal küzdenek meg, minden más tevékenységük nagyobb bajok nélkül halad, pedig köztudott, hogy a telepések első generációjának – akik között épp a Bánságban közismerten a földműveléshez nem értő bűnözők és utcalányok is voltak – nagyon sokféle nehézséggel kellett megküzdenie. A Bánság kormányzásával megbízott francia-lotharingiai eredetű *Mercy* tábornok pedig olyan öntudatos, nemzeti küldetésstudattal megáldott német hazafiként jelenik meg a regény lapjain, mint ha a nemzeti ébredések a valóságosnál egy évszázaddal hamarabb megjelentek volna.

A történelmi hitelességnél azonban sokkal

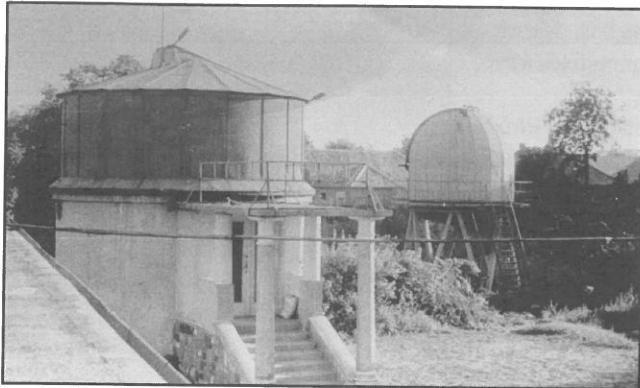
nagyobb gond, hogy a regény szórakoztató olvasmányként sem éri el a célját. Cselekménye egymással csak lazán összefüggő mozaikképekből (nem) áll össze, ráadásul jókora időbeli ugrásokat is tartalmaz. Szereplői egytől egyig kész jellemelek, fejlődésükről, lelki dilemmáikról alig-alig értesülünk, az egyes nemzetiségek képviselői mind egy-egy archetípust testesítenek meg – egyéni vonások nélkül. Ez ugyan 1913-ban, a nemzetiségi viták idejében alkalmas lehetett a magyarországi német (sváb) nemzeti büszkeség és öntudat erősítésére, ma viszont elég disszonánsnak hat. Izgalmas fordulatokról, mély emberi érzelmekről nem nagyon lehet beszélni a regényben, szinte minden tevékenységet valami hideg racionalizmus motivál. (Lehet, hogy ez nem idegen a sváb „néplélektől”, de ebből mégsem következik, hogy érzéketlen emberek volnának.) A mű befejezésén pedig egyértelműen látszik, hogy folytatásért kiált. Itt ugyanis a Bánságba is megérkezik a pestisjárvány, amely az első telepések által felépített értékeket az új lakók nagy részével együtt látszólag csaknem teljesen elpusztítja. De míg a többi, ide telepített idegen népelem nyomtalanul eltűnik, a németek hamar talpra állnak, és a következő időszakban érkező telepések már vérrel „megszentelt” földet vehetnek birtokba. A befejezetlenség érzete nem véletlen, hiszen az alkotás egy regénytrilógia első darabja, a két folytatás (*Barmherziger Kaiser 1916*, *Joseph der Deutsche 1917*) magyarul egyelőre nem olvasható. (Minderről a kiadó nem világosítja fel az olvasót, így joggal lehet hiányérzetünk a lezáratlanság miatt is.) Az egész könyv regényként egyszerűen túlzottan kiszámítható, amolyan iparosmunka, amely nyilvánvalóan komoly felkészülés után született meg, de művészi mélységek nélkül: afféle didaktikus, szirupos *tammese*. Valahogy az az olvasó érzése, hogy a népnevelő, ismeretterjesztő szándék maga alá gyűrte az írói önmegvalósítást, így viszont a regény épp arra nem képes, ami az irodalom legfőbb feladata: szórakoztatni és elgondolkodtatni. A témán túlmutató, általános érvényű tanulságokat pedig hiába is várnánk tőle. Körülbelül annyit ér, mint mondjuk ma *Leslie L. Lawrence* sok tárgyi ismeretet tartalmazó, de maradandó irodalmi értékeket alig hordozó kalandregényei.

Sajnos a fordítók (*Pálinkás Judit* és *L. Hermann Pál*) munkája még ezt az eleve sem klasszikus művet is csaknem élvezhetetlenné teszi; a magyar szöveg tele van bántó germanizmusokkal és szó szerint átültetett, de magyarul rendkívül rosszul hangzó mondatszerkezetekkel. Az még bocsánatos, hogy a címet némileg szabadon fordítják, és a regény német szövegében előforduló nyelvjárásiasságot meg sem kísérlik visszaadni (ez valóban csak nevet-

ség forrása lehetne), az viszont már nagyobb baj, hogy egészen elemi hibákat követnek el. Német szövegekkel gyakran dolgozóknak pl. illene tudnia, hogy a németben idézőjellel jelezett párbeszédet a magyarban gondolatjellel szokás visszaadni. Mint ahogy azt is, hogy a magyarban a 3. személyű személyes névmást (ő) általában nem kell kitenni, és ugyanez a helyzet az „egy” határozatlan névelővel is – itt viszont szinte minden mondatban megtaláljuk. Hogy Müller-Guttenbrunn – a következtetlen német gyakorlatnak megfelelően – *II. Rákóczi Ferenc* nevét helytelenül írta, még nem jogosítja fel a fordítókat a hibás használat átvételére. (Ezen az alapon *Verne Sándor Mátyását* is „Mathias Sandorf”-ként kellene ismernünk.) Teljesen következtetlen az is, hogy némelyik fogadó nevét fordítják, másokét nem, és olyan is van, amely mindkét változatban szerepel. Az sem túl szerencsés, hogy számos, magyar megfelelővel is rendelkező helynév a könyvben a német változatban szerepel, ami talán még érthető a kisebb bánsági helységek esetében, de történelmi helyszínek vagy akkoriban magyar többségű városok (*Possarewitz/Pozsarevác*, *Neusatz/Újvidék*, *Esseg/Eszék*) esetében semmiképpen, és olyankor sem, amikor a német helynév a magyar-délszláv alak eltorzulásából keletkezett (*Dobok/Doboka*). És sorolhatnánk még napestig a magyartalan, erőltetett fordításokat, mindegyikből ugyanaz a tanulság vonható le: a kiadónak sem a nyelvi, sem a szakmai lektor költségét nem lett volna szabad megtakarítania. Egy jó fordítás egy közepszerű művet is élvezetessé tehet, itt viszont az ellenkezője történt: a magyar szöveg élvezhetetlen, bántó.

Égésében véve ez a kiadás igazi, rossz értelemben vett amatőr munka, amelyet semmilyen jó szándék nem igazolhat. Ezt a könyvet *ebben a formában* nem lett volna szabad megjelentetni. Ha maradandó irodalmi alkotásként nem is, de egy letűnt kor irodalmi dokumentumaként értékes forrás lehetne Müller-Guttenbrunn regénye, ahhoz azonban sokkal gondosabb fordítói, szerkesztői, kiadói munkára lett volna szükség. Meglehet, hogy a nagy gyakorisággal megrendezett könyvbe-mutatásokon a gyanútlan sváb olvasóközönség afféle „hazafias kötelességtudatból” vásárol a kötetekből, ám hogy nem ez lesz a „nagy sváb regény”, abban egészen biztosak lehetünk, az „érintettek” kívül pedig kevesen lesznek, akik végig fogják szenvedni az elolvasását. Olcsó húsnak híg a leve. (*Adam Müller-Guttenbrunn: A svábok bejövetele. Fordította: Pálinkás Judit és L. Hermann Pál. Imedias Kiadó, Balatonszabadi, 2015. Megrendelhető a kiadó honlapján: www.imediaskiado.com*)

Az első hivatalos jelentés a bajai csillagvizsgáló tevékenységéről

A csillagvizsgáló régi és új kupolájával

■ A második világháború utolsó évében a fegyverkezési verseny teljesen új dimenziót hozott be a hadászatba: a világűr. A Harmadik Birodalom titkos fegyvereként emlegetett V-2-es ballisztikus rakéták első bevetéseiken sokkal nagyobb riadalmat keltek, mint amilyen pusztítást végeztek, de már ekkor megvolt a lehetőség nukleáris töltetek felszerelésére és célba juttatására. A háború után a német rakéatechnika eredményei az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió kezébe kerültek. A Vörös Hadsereg megszállta a kísérleti telepeket, rengeteg alkatrészt zsákmányolt, és a hadifogságba esett német tudósok segítségével a Szovjetunió elkezdte saját rakéta- és űrprogramját. A hagyományos, kartográfiai segítő csillagászati megfigyelések helyett előtérbe került a világűr jelenségeinek, eseményeinek tudományos kutatása. Az új tudományág – asztronautika, vagy kozmonautika – óriási mennyiségű adatot igényelt, ezért a Szovjetunióval szövetséges országok területén több csillagvizsgáló állomást hoztak létre, amelyek a rendszeres megfigyelések és adatszolgáltatás mellett tudományos ismeretterjesztő tevékenységet is folytattak. E tevékenységüket a bajai városi tanács végrehajtó bizottságának népművelési csoportja ellenőrizte. A bajai csillagvizsgáló 1955 decemberében kezdte meg rendszeres működését, I. negyedéves tevékenységéről a végrehajtó bizottság zárt – titkos – ülésén 1956. május 18-án számolt be Tetézi Béla csoportvezető, népművelési előadó:

[Részlet Baja Város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának 1956. május 18-i ülésén elhangzott népművelési csoportvezetői jelentésből. A jegyzőkönyv hivatalos sorszáma 0013-10/1956, a jelentés a jegyzőkönyv melléklete.]

...A Csillagvizsgáló rendszeres működése 1955. december végén történt megnyitásától

az érdeklődés igen nagy. Áprilisban központi előadóval a Tanítóképző Intézetben egy nagy előadást tartottak az űrhajózásról, amely úgy az előadás tárgyát, mint a közönség létszámát tekintve igen nagyszerű volt. Több mint 200-an vettek részt. De tartottak ezen kívül külső előadásokat is, mégpedig a Rendőr klubban, a Tiszti Klubban, az MTH [Munkaerő Tartalék Hivatal] iskolában és a bajai Földművelés-szövetkezetben. Előadás sorozatuk és külső előadásaik tárgyai a következők voltak: A csillagok szerkezete, mozgása; A Tejútrendszer; A Nap; A Föld; Időmeghatározások; Napfoltok hatása a földi életre; A radar alkalmazása a meteorkutatóban; és Az 1956-ban induló szovjet űrhajó terve.

Az ismeretterjesztő előadásaik lényegesebben sikerebbek lehetnének, ha azokat helyben, a Csillagvizsgálóban tarthatnák meg. Az előadás sorozattól függetlenül rendszeresen minden héten kedden és pénteken égitest bemutatót tartunk. Derült idő esetén ezek a bemutatók igen látogatottak. Keddi napokon a bemutatóval párhuzamosan klubnapokat is tartunk, melyeknek sikerét óriási mértékben fokozta a Moképtől szerzett filmvetítő gép. A feltejt kérdések alapján megállapították, hogy még igen sok tudománytalan, idealista nézet létezik. Ezért elhatározták, hogy rendszeres előadás sorozatban a modern tudomány eredményeinek segítségével bebizonyítsák ezeken a felfogásoknak a tarthatatlanságát.

kezdve folyamatos. Eredeti munkatervüknek megfelelően minden hónapban 2 nyilvános ismeretterjesztő előadást tartottak, kivétel a március hónap, amikor is az árvíz miatt I előadásuk elmaradt, azon kívül a központi előadóba tervezett nagyelőadás is. Előadásait a kultúrház emeleti előadótermében tartják. Majdnem minden előadáson a termet teljesen megtölti a közönség,

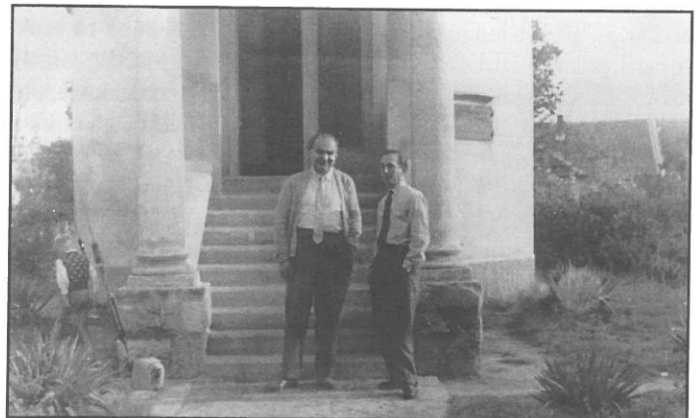
Munkájukban nagy mértékben támaszkodnak a szovjet csillagászat kozmogóniai eredményeire és a bolygó kutatásban elért igen jelentős eredményeire.

Nagy hiba sajnós, hogy az érdeklődők nagy része elmenni kényszerül, mert az előadóterembe összesen 18-an férnek be. Szükségük volna tehát egy nagyobb előadóteremre, ahova nem csak a közönség férne be, hanem az iskolákat is el tudnánk helyezni.

Nagy szükségük volna mechanikai műhelyre, rádió szobára és fotólaboratóriumra is. A közelmúltban kint járt bizottság megállapította ezen hiányosságokat, kérésüket jogosnak találta és megfelelő átalakítások elvégzésére ígéretet kaptak. A tanácsi vállalatok tervben felüli nyereség részesedéséből a bizottság ígéretet tett, hogy támogatni fogja 21.000 Ft-tal az Ionoszféra kutató beszerzését azzal, hogy a megrendelést úgy eszközölké, hogy az összeg az év utolsó negyedében kerüljön kifizetésre. Ha pedig nem, akkor feltétlenül 1957. I. negyedévében. A megrendelést megtették, a kivitelező a megrendelést elfogadta. Újabb és újabb összeköttetéseket létesítettek tudományos munkájuk végzésével kapcsolatban. Megnyílt tehát a lehetőség arra, hogy Baján a Csillagvizsgáló tudományos intézeté lehessen kiépíteni és ebben komoly napfizikai munkát végezzenek....”

Az előadásokban bemutatott 1956-os szovjet űrhajótervek a későbbi Szeptnyik-1-es hordozórakétájának publikálható tervei voltak. Ez a rakéta juttatta a világűrbe 1957. október 4-én az első műholdat, a Szeptnyik-1-est és egy hónappal később november 3-án az első élőlényt, Lajka kutyát.

Sarlós István

Dr. Detre László csillagász és a Borbás Mihály, a bajai csillagda vezetője az 1950-es évek közepén

Védendő védtelenek: a vörösbecs

■ A február közepétől napról napra hangosabbá váló madarének a közeledő évszakváltás egyik biztos előjele. A változatos kavalkádban már megfigyelhető a halkán éneklő vörösbecs (*Erithacus rubecula*) is, amely jellemzően néhány elnyújtott magas hanggal indít, a folytatásban gyorsabbra és mélyebbre vált, végül dallama fuvolaszerűvé, gyöngyözővé válik. A leginkább a kora reggeli órákban hallható és a legszebb madárhangokkal elegyített koncertbe gyakran kapcsolódik be a feketerigó és a kerti rozsdafarkú. Ugyanez megfigyelhető az alkonyati órákban is, egészen sötétedésig: mindezt naponta teszik, egészen június derekáig, a nyár kiteljesedéséig. Emellett a vörösbecs riasztáskor vékony és magas „ci”-t kiált, ugyanezt hallatja vonulás idején, éjszaka is. Előzőeken túl a madár változatos hangrepertoárjához hozzátartozik még a „cett” hívójel is.

Jól láthatók a tühegyes karmok

A kifejlett és ivarérett vörösbecsek elnevezésüknek megfelelően jól felismerhetők hamuszürke tollakkal szegélyezett narancspiros színű homlokukról és begyükről. Hátoldaluk és testük felső részének tollazata barnás színezetű, a tojó és a hím megjelenése hasonló. A fiatal példányoknak nincsenek narancsvörös tollaik, színezetük barnás alapon sárgás pettyekkel tarkított. A nevüket adó megjelenés az első vedléssel kezd kialakulni. A verébnél kisebb (teljes testhosszúsága 12-14 centiméter), hegyes csőrű és vékony lábú madárral gyakran előfordul, hogy a felületes szemlélő összekeveri a kerti rozsdafarkú vagy a kis légykapó hímjével. Jobban megnezve őket, előbbinél a fej fekete és csupán a begy alsó része rozsdaszínű, utóbbinál kis narancsszínű torokfolt látható, míg a begy fehéres. Megfelelő gyakorlattal, továbbá nagyobb odafigyeléssel már első pillantásra kitűnnek a különbségek, és könnyen eldönt-

hető a faji hovatartozás. A madár megjelenik a téli etetőn, ahol előfordulhatnak más vörös begytollazatú szárnyas vendégek is, de ezeknek erős, kúpos csőre jelzi a pintyfélék közé tartozásukat.

A rigófélék (*Turdidae*) családjába tartozó vörösbecs a legészakibb részek kivételével az egész kontinensükön előfordul, emellett Afrika északi partjai mentén szintén fészkel. Magyarországon a cserjés és erdős vidékeken gyakori. Kedveli a patak völgyeket, a bokrokkal sűrűn benőtt részeket. Kultúrák ötvetőként megjelent településeink kertjeiben és parkjaiban, ahol szintén jól érzi magát. Vonuló madár: a hazai állomány tére délnyugati irányban – a Földközi-tenger medencéjébe – húzódik el, míg hozzánk elsősorban északkelet felől érkeznek példányok. Baján és környékén a vörösbecs állandó madár, a potenciális táplálék fogyasztásával azonban az állomány egy része délre indul. Tavasszal a fészkelő helyeken először a hímek bukkannak fel, a később érkező tojók választják ki a revírt és ezzel együtt a párjukat. Elhelyezkedés szerint a fészkek igencsak változatos helyeken és a tojó által építetten készül: a talajhoz közel megbújva lehet gyökerek közötti földüreg, farakás alkalmas zugai, patakhidak megfelelő részei, elhagyott természetes, ritkán mesterséges fészkek stb. A fészkek alapot növényi szálak képezik, a csésze mozákkal, szőrszálakkal és pihetollakkal bélelt. A pár évente kétszer – április-májusban és június-júliusban – költ, a tojások száma első alkalommal jellemzően 6-7, másodsorban 5. A tojó az utolsó lerakása után kezd kotlani, közben a hím eteti. A fiatalok mintegy két hét múltán bújnak ki a tojásokból, majd további bő fél hónap múltán hagyják el a fészket. A fészkek közelében húzódnak meg, szüleik még egy ideig – önállóvá válásukig – etetik őket. A vörösbecsek táplálékai a különböző rovarok, pókok, férgek, csigák és giliszták, amelyeket ősszel bogyókkal egészítenek ki. A téli etetőn az úgynevezett lágyeleséget (apró sajt, alma és húsdarabok, reszelt sárgarépa stb.) kedvelik, ahol kis odafigyeléssel viszonylag könnyen kézhez szoktathatók.

Amíg a vizes élőhelyeken a nádírigó, addig az erdei környezetben a vörösbecs a leggyakoribb kakukkgazda. A pár rövid távollétét kilesve helyezi el a kakukktójtó tojását a fészkekbe, ahonnan kikelő fiókája hamarosan kilöki a mostohatestvéreket. Így a teljes vörösbecs fészkelj elpusztul, a fajra nehezedő nyomást a fészkelő párok nagy száma enyhíti.

A vörösbecs nagyjából szécincene méretű

A vörösbecs népi neve *Chernel István* közlése szerint csipkemedár [*Magyarország madarai különös tekintettel gazdasági jelentőségükre*. Budapest, 1899. IV. kötet, 771. oldal]. Az 1901-től védetté nyilvánított és 1996-ban a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Az év madara programja keretében kitüntetett figyelemben részesített madár természetvédelmi eszmei értéke a vidékfejlesztési miniszter 100/2012. (IX. 28.) számú rendelete szerint 25 000 Ft.

Nebojszki László

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata
Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő: Dr. Mayer János
Főmunkatárs: Dr. Nebojszki László
Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:
Jász Anikó, Kothencz Kelemen, Kovács Zita,
dr. Laki Ferenc, Sarlós István, Sipos Loránd,
Zalavári László

Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó:
Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Számlasszám: 11732033 20030119

Postacím: 6500 Baja, Telcs Ede u. 12.
E-mail: bajaihonpolgar@gmail.com

ELŐFIZETÉS: 06-79/322-600

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.

Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

A szerkesztőség a beküldött kéziratok rövidítésének és stílusitkai javításának jogát fenntartja!